

LUNDS UNIVERSITET

Krav på drogfrihet - hemlöshetens tvångsåtgärd? En narrativ studie om hemlöshet och missbruk

Sociologiska institutionen vid Lunds universitet
Författare: Julia Mellberg och Kristina Salén
Kandidatuppsats: SOCK04, 15 hp
Höstterminen 2020
Handledare: Britt-Marie Johansson
Antal ord: 14224

Stort tack till

Britt-Marie Johansson, vår handledare som inspirerade och vägledde oss under uppsatsens gång. Tack för ditt engagemang och tålamod, för alla intressanta samtal och goda skratt!

Ingrid Sahlin, för ett omfattande inspirationsmail som gav oss en smidig ingång till forskningsfältet med tips på intressanta forskare och forskningsresultat.

Erik Hannerz, för att du med din undervisning hjälpte oss att bli *metodologiska stjärnor*.

Kontaktpersonerna på Bostadsbyn och Beijers hus i Malmö, för att ni gav oss möjligheten till en nyanserad uppsats och att ni tog er tiden att bistå oss med relevanta fakta om era verksamheter.

Abstrakt

Författare: Julia Mellberg & Kristina Salén

Titel: Krav på drogfrihet - hemlöshetens tvångsåtgärd? En narrativ studie om hemlöshet och missbruk

Kandidatuppsats: SOCK04, 15 hp

Sociologiska institutionen, höstterminen 2020

Denna uppsats undersökte de historiska och samtida narrativen kring hemlöshet och missbruk i sju av statens offentliga utredningar (SOU:er) publicerade mellan 1962 och 2018. Syftet med undersökningen var att genom kartläggning av narrativen nå förståelse för krav på drogfrihet på inackorderingshem för hemlösa; hur det kan motiveras och var det kommer ifrån. Vi ställde oss frågan hur vi kan förstå krav på drogfrihet genom de undersökta SOU:erna samt hur narrativen kring hemlöshet och missbruk ser ut i dessa SOU:er. Vidare frågade vi oss om moral kan identifieras i narrativen samt om det går att identifiera en koppling mellan dessa spår av moral och krav på drogfrihet. Detta utifrån tesen att moralism präglar narrativen i relation till insatser mot hemlöshet, däribland krav på drogfrihet. Uppsatsen utgick från ett socialkonstruktivistiskt ramverk som kombinerats med narrativ teori. Vidare analyserade vi vårt material utifrån makt-, moral- och intersektionalitetsteori. Centrala utgångspunkter i uppsatsen var Ingrid Sahlins (1992) teoretiska begrepp *asocialitetsfokuserade* och *bostadsfokuserade* definitioner av hemlöshet. Vi använde oss av ändamålsenligt urval i materialinsamlingen och narrativ innehållsanalys som analytisk metod. Vi strukturerade analysen i tre övergripande teman vilka är *sociala konstruktioner av hemlöshet och missbruk*, *identifierade spår av moral* samt *kopplingen mellan moral och krav på drogfrihet*. Vid analys av materialet konstaterades att hemlöshet generellt definierades utifrån asocialitetsfokuserade förklaringsmodeller, där missbruk utgjorde en stor del av narrativet. Missbrukets narrativ dominerades i sin tur av faktorer som passivitet, ovilja och tvångsåtgärder. Vi drog slutsatsen att hemlöshetens narrativa sammanflätning med missbruk innebär att tvångsåtgärder blir en del av även hemlöshetens narrativ. Tvånget i hemlöshetens narrativ är, enligt vår förståelse, krav på drogfrihet; krav på drogfrihet blir hemlöshetens tvångsåtgärd.

Nyckelord: hemlöshet, missbruk, krav på drogfrihet, inackorderingshem, narrativ, SOU, tvång

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Historisk tillbakablick	1
1.2 Redogörelse av två av Malmös boenden för hemlösa	3
1.3 Syfte och forskningsfrågor	5
1.4 Viktiga begrepp	5
1.5 Forskningsfält och tidigare forskning	8
1.6 Teoretiskt ramverk	10
1.6.1 Socialkonstruktivistisk teori	10
1.6.2 Narrativ teori	11
1.6.3 Maktteori	11
1.6.4 Moralteori	12
1.6.5 Intersektionalitetsteori	13
2. Metod	14
2.1 Val av metod	15
2.2 Material	15
2.3 Urvalsmetod	16
2.4 Analysram	18
2.5 Genomförandet	19
2.6 Etiska överväganden	19
3. Analys	20
3.1 Sociala konstruktioner av hemlöshet och missbruk	20
3.1.2 Hemlöshetens och missbrukets mästernarrativ	30
3.2 Identifierade spår av moral	33
3.2.1 Moralen och ungdomen	33
3.2.2 Moralen och arbetet	35
3.3 Kopplingen mellan moral och krav på drogfrihet	36
4. Avslutning	37
4.1 Sammanfattning av analysen	37
4.2 Slutsatser	38
4.3 Reflektioner och förslag på vidare forskning	40
Litteraturförteckning	42
Bilagor	46
Bilaga 1: Mail från kontaktperson på Bostadsbyn, Malmö	46
Bilaga 2: Mail från kontaktperson på Beijershus, Malmö	47
Bilaga 3: Mail från kontaktperson på Bostadsbyn, Malmö	48
Bilaga 4: Mail från kontaktperson på Beijershus, Malmö	49

1. Inledning

Denna kandidatuppsats är inspirerad av Bostadsbyn i Malmö. Bostadsbyn kontaktade den sociologiska institutionen vid Lunds universitet och presenterade ett antal problemställningar som utgick från varför krav på drogfrihet finns samt vilka för- och nackdelar som drogfriheten innebär för målgruppen. Vi ansåg att dessa problemställningar var väldigt omfattande och att vi därför inte hade kunnat behandla båda i denna uppsats. Vi valde således ut en utifrån intresse. Vi fastnade för den förstnämnda problemställningen, den mer övergripande frågan om krav på drogfrihet, vilken vi således utgick från när vi formulerade uppsatsens syfte och forskningsfrågor.

Bostadsbyn är ett inackorderingshem som riktar sig till personer som befinner sig i hemlöshet. De boende betalar hyra, ansvarar själva för att möblera upp sina lägenheter samt sköta om sitt hushåll. Den 1 september 2020 avskaffades boendets krav på drogfrihet i hyreskontraktet och således omdefinierades verksamheten till ett inackorderingshem för hemlösa, med eller utan aktiv beroendeproblematik. I Sverige blev det vanligt med krav på drogfrihet på inackorderingshem för hemlösa vid 1990-talets slut (Hansen Löfstrand, 2007:199). Kravet innebär att boende inte får lov att bruka narkotika och alkohol under sin vistelse på boendet. Vi intresserar oss för hur krav på drogfrihet kan förstås och vilka föreställningar som ligger bakom det, vilket vi ämnar undersöka genom dokumentanalys av statens offentliga utredningar (SOU). Vi kommer att titta närmare på detta krav genom att göra en narrativ analys med historisk anknytning där vi ämnar problematisera krav på drogfrihet utifrån teorier om moral, makt och intersektionalitet.

1.1 Historisk tillbakablick

Ingrid Sahlin (2013) beskriver 1800-talets Sverige där fattigvården bedrev fattighus dit hemlösa, fattiga, arbetslösa samt ej arbetsföra kunde vända sig för en plats att bo. Fattigvården drevs lokalt och hade ansvar att förse den egna ortens målgrupp med bostad; om målgruppen lämnade sin hemort lämnade de även sin rätt att få hjälp av fattigvården. Då kunde de riskera att på annan ort gripas för lösdriveri. Lösdriveri var kriminaliserat eftersom lösdrivarna förknippades med bland annat stöld och tiggeri. När fattigvården gjorde skillnad på värdiga och ovärdiga fattiga tillhörde lösdrivare det sistnämnda; de var utsocknes och omfattades inte av ortens fattigvård. Arbetslösa och hemlösa som var arbetsföra betraktades som kriminella och odisciplinerade; det ansågs vara deras brist på självkontroll som låg

bakom deras hem- och arbetslösa situation. Dessa brister var således uppgift för fattigvården att råda bot på genom stark kontroll av de fattigas beteenden och sexuella reproduktion. Det låg även i fattigvårdens händer att fostra god arbets- och livsmoral (Sahlin, 2013:54).

När vi har bekantat oss med fältet har vi upptäckt att det idag förekommer olika uppfattningar om hemlöshetsbegreppets innehåll samt att definitioner och uppfattningar om vilka grupper som ska falla in under begreppet har förändrats genom historien. Exempelvis skiljer Sahlin på två olika typer av definitioner; (1) den *asocialitetsfokuserade* definitionen vars förklaringsmodell utgår från att hemlöshet beror på individuella brister, personliga svagheter, psykisk eller fysisk ohälsa, missbruk eller dålig moral och (2) den *bostadsfokuserade* definitionen som istället bygger på strukturella förklaringsmodeller och ser hemlösheten som en konsekvens av tillgången på bostäder, bostadspolitiska regleringar, arbetslöshet och diverse luckor i socialpolitiken (Swärd, 2004:8). Sahlin menar att forskare anser att definitionerna är ofullständiga; det finns många individer i samhället som lever med exempelvis psykisk ohälsa eller missbruk men bara en liten del av dessa blir hemlösa. Likaledes finns det kommuner med en bostadsmarknad i relativ balans men som ändå redovisar hemlöshet (Sahlin, 2013:10-13).

Det yttersta ansvaret för medborgarnas välfärd ligger idag på kommunal nivå (Nordfeldt, 2007:71). I kommunernas åtgärdsprogram är en rad olika aktörer involverade; man talar om samverkan och partnerskap mellan olika organisationer. En vanlig form av samverkan är tidsbegränsade samarbetsprojekt mellan landstingen och- eller frivilliga organisationer där socialtjänsten oftast utgör den centrala aktören. Vidare har olika modeller i arbetet mot hemlöshet spridits mellan kommunerna. En av dessa modeller är en trappstegsmodell; en så kallad *boendetrappa* (ibid:87-89). Modellen kan förstås som ett system som bygger på idén om att den hemlösa ska göra boendekarriär; de ska avancera i en boendetrappa. Modellens ansats grundar sig i en förståelse av hemlöshet som orsakat av en oförmåga att bo snarare än avsaknad av bostad (Uhnöo, 2019:20). Vi anser att problemrepresentationen av en oförmåga att bo går i linje med den *asocialitetsfokuserade* definitionen.

Trappstegsmodellens antal steg och benämningar av olika boendesteg skiljer sig åt kommuner emellan (Nordfeldt, 2007:87-89). Modellens översta trappsteg utgörs oftast av träningslägenheter med en negativ tendens till en så kallad "flaskhalseffekt"; hyresvärdarnas hårdare bedömningar av nya hyresgäster och en restriktiv hållning till att skriva förstahandskontrakt gör att hyresvärdar föredrar att skriva kontrakt med kommunen snarare än hyresgästen. Detta resulterar i en växande sekundär bostadsmarknad (ibid). Att kommunen

eller socialtjänsten står på kontraktet kan också innebära att det förs in särskilda villkor för andrahandsboendet, utöver rådande hyreslagstiftning (Uhnoo, 2019:21). Om hyresgästen misslyckas med att uppfylla de villkor och krav som sätts upp, som t.ex kan gälla att den boende ska ta emot vård eller behandling och inte får ta emot besök, kan olika disciplinerande sanktioner användas; de kan förlora sitt boende eller flytta ner till ett lägre trappsteg i boendetrappan (ibid).

En annan modell är *Housing first* som implementerades i USA på 1980-talet och bygger på idén att ett ordnat boende ger möjlighet att lösa andra sociala problem som kan vara kopplade till den hemlösa situationen; det vill säga bostad först snarare än behandling först (Nordfeldt, 2007:87-89). Basen som Bostad-först- modellen står på är tanken om en egen bostad, inte som ett slutmål utan snarare som en utgångspunkt för själva insatsen. Bostad antas således vara en grundläggande förutsättning för ett värdigt liv och återhämtning (Uhnoo, 2019:31). I kontrast till trappstegsmodellen behöver människor enligt Bostad-först inte *förtjäna* att bo, gällande exempelvis krav på drogfrihet eller motivation till förändring, utan en bostad betraktas som en mänsklig rättighet (ibid).

Idag beskrivs hemlöshet kontinuerligt som ett missbruksproblem. Denna association synliggörs bland annat genom att det kan finnas krav på drogfrihet på inackorderingshem för hemlösa. I Sverige växte kravet på drogfrihet ursprungligen fram på gräsrotsnivå på 1990-talets slut (Hansen Lövstrand, 2007:199). När krav på drogfrihet introducerades berodde det ofta på att boendeverksamheter informellt omorganiserades. Det var inte ovanligt att verksamheter styrdes om från att ha varit boenden för hemlösa till att bli motivationsboenden som innefattade ett tydligt vårdinslag, med krav på drogfrihet (ibid:197-199) Detta menar Hansen Lövstrand är en verksamhetsstrategi som kallas "creaming" och som i praktiken innebär att en verksamhet förändras och exkluderar den kategori som initialt utgjorde dess målgrupp. Ett exempel på detta är när hemlösa missbrukare, genom verksamhetens nya krav, exkluderas till förmån för personer som är "värda att göra någonting åt" och som således även bidrar till att verksamheten kan uppvisa goda resultat (ibid).

Politiska beslut i den lokala hemlöshetspolitiken föregicks alltså ofta av en informell policyförändring bland boendeverksamheter (ibid:198). Formella förändringar i verksamhetsinnehåll, där det ställdes allt högre krav på de hemlösa, kom underifrån. Krav formulerades och implementerades på lokal nivå av enskilda aktörer vilka sedan påverkade den kommunala, regionala och statliga nivån (ibid:199). Hansen Lövstrand redogör för hur denna process satte spår i hemlöshetspolitiken genom en etablerad idé om missbruksvård som

åtgärd för hemlöshet; en idé som resulterade i vårdkedjan som modell, där en vistelse på behandlingshem utgör en förutsättning för att få hjälp med att få bostad (ibid:208).

1.2 Redogörelse av två av Malmös boenden för hemlösa

I följd med våra efterfrågningar av beslutsdokument har vi observerat att det saknas officiella beslutsdokument på inackorderingshem för hemlösa som redogör för kravet på drogfrihet i sig samt eventuella införanden av detta. Vi har sökt kontakt med flera boenden i Malmö och fått kontakt med två. Vi väljer att redogöra för dessa eftersom de har polemiserade ställningstaganden gällande krav på drogfrihet.

Bostadsbyn menar att det har setts som en självklarhet för verksamheterna att vara drogfria och utgå från den bestämmelsen utan vidare problematisering (se bilaga 3). I en situation där en hemlös person lider av psykisk ohälsa förekommer ofta självmedicinering. Exempelvis kan avsaknaden av identitetshandlingar och/eller kontakt med vården resultera i att samhället betraktar dem som missbrukare och de avvisas därmed från inackorderingshem med krav på drogfrihet och andra former av hjälp riktad till hemlösa (Eriksson, 2000:8). Detta skapar en ond cirkel som hemlösa personer med psykisk ohälsa och missbruksproblematiker fångas i som får en cementerande effekt på dess hemlöshet (se bilaga 1). Vår kontaktperson på Bostadsbyn har som tes att det föreligger moraliska ställningstaganden och värderingar bakom kravet på drogfrihet (se bilaga 1), vilket är en tes vi ämnar försöka undersöka närmre.

I kontrast till resonemanget ovan menar Beijers hus, som är ett inackorderingshem för hemlösa som har krav på drogfrihet, att kravet är behovsmotiverat; de boende väljer Beijers hus just för att det är ett drogfritt boende. Beijers hus startades som ett drogfritt alternativ till de få boenden för hemlösa i Malmö kommun på sent 1990-tal eftersom hemlösa som ville bli eller förbli nyktra saknade ett boende att vända sig till och hellre valde att bo i trappuppgångar och tält snarare än ett boende där andra missbrukade. Därtill menar vår kontaktperson på Beijers hus att andelen hemlösa som söker ett drogfritt boende är större än andelen med pågående missbruk, vilket de menar kan ses i att Beijers hus alltid är fullbokade (se bilaga 2). Vår kontaktperson på Beijers hus argumenterar att krav på drogfrihet inte grundar sig i moraliska ställningstaganden eller värderingar utan snarare i att möta klienternas behov och önskemål (se bilaga 4).

1.3 Syfte och forskningsfrågor

Uppsatsens syfte är att nå förståelse för hur missbruk blir en diskvalificerande faktor på inackorderingshem för hemlösa (Eriksson, 2000:8), hur detta krav på drogfrihet kan motiveras samt vad som ligger bakom kravet. Undersökningen kommer utgå från tesen att moralism ligger bakom och präglar narrativen i relation till insatser mot hemlöshet, i synnerhet krav på drogfrihet. Vi vill undersöka den historiska kopplingen mellan narrativ om hemlöshet och missbruk i statliga offentliga utredningar från olika tidsperioder (vidare avgränsning diskuteras under rubrik 2.3 Urvalsmetod). Genom vår uppsats bidra med att diskutera hur det historiskt och än idag ställs olika typer av motkrav på den som söker hjälp. Med detta i åtanke har vi formulerat följande forskningsfrågor.

1. *Hur kan vi förstå krav på drogfrihet genom de undersökta SOU:erna?*
2. *Hur ser narrativen kring hemlöshet och missbruk ut i historiska och samtida SOU:er?*
3. *Kan spår av moral identifieras i narrativen från historiska och samtida SOU:er?*
4. *Går det att identifiera en koppling mellan spår av moral och krav på drogfrihet?*

1.4 Viktiga begrepp

Hemlöshet

Under arbetets gång har det blivit tydligt för oss att kommuner och andra aktörer inte alltid är konsekventa vad gäller begrepp och definitioner av hemlöshet. Det råder således viss oenighet om vad som bär hemlöshetsbegreppet; å ena sidan skiljer man på hemlöshet och bostadslöshet, å andra sidan skiljer man på social hemlöshet och strukturell hemlöshet. För att underlätta läsning och förståelse av begreppen vill vi hävda att samtliga definitioner kan kategoriseras in under Sahlins två paraplydefinitioner, vilka är de definitioner vår uppsats primärt kommer att utgå ifrån. Den asocialitetsfokuserade definitionen av hemlöshet relaterar till en *social* förståelse snarare än *strukturell*. Här betonas individens egna ansvar över sin situation; hemlösheten förknippas i hög grad med social och/- eller psykologisk problematik (Nordfeldt, 2007:75-76). Den strukturella förståelsen betonar istället *samhälleliga* orsaker och kan således sorteras in under den *bostadsfokuserade* definitionen. Här förstås en försvagad ställning på bostadsmarknaden som orsakad av bostadsbrist, snarare än av individuella brister. Ofta benämns denna strukturella hemlöshet som bostadslöshet (ibid). Det blir således tydligt att dessa olika benämningar egentligen syftar till att sära på asocialitetsfokuserade förklaringar och bostadsfokuserade förklaringar och således kan

placeras in under Sahlins kategorisering. Utifrån dessa uppdelningar i begreppen blir det även logiskt att insatserna mot hemlöshet (och bostadslöshet) är beroende av vilken definition man utgår från. Hemlöshets-begreppets koppling till social problematik innebär att hemlösheten ses som socialtjänstens ansvar och inte som ett bostadspolitiskt problem (ibid).

1. Asocialitetsfokuserad definition	2. Bostadsfokuserad definition
- Social hemlöshet	- Strukturell hemlöshet
- <i>Hemlöshet</i>	- <i>Bostadslöshet</i>
- Socialtjänstens ansvar	- Bostadspolitikens ansvar

Denna uppsats kommer främst fokusera på begreppet hemlöshet, då det blir tydligt att krav på drogfrihet som insats relaterar till en *social* förståelse snarare än strukturell; *hemlöshet* snarare än bostadslöshet.

När det gäller vem som inkluderas under begreppet hemlöshet utgår Socialstyrelsen från följande fyra kategorier; (1) individer i akut hemlöshet, (2) individer boende på institutioner och kategoriboenden, (3) individer med långsiktiga boendelösningar såsom andrahandskontrakt genom socialtjänsten, samt (4) individer med eget ordnat kortsiktigt boende. Akut hemlöshet definieras som boende på härbärgen och kvinnojourer (Länsstyrelsen, 2019:67). För att räknas som hemlös enligt Malmö stad krävs det att du inte har någon bostad alls, lever i utsatthet eller har löst din situation på mycket kort sikt (Malmö stad, 2020). Att avgöra vem som ska betraktas som hemlös är således en komplex fråga.

Missbruk

Enligt en rapport av Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) finns det idag fler än ett begrepp som kännetecknar alkohol- och narkotika problematiker hos individer (SBU, 2019:11). Idag finns det två klassificeringssystem som används i kontext av missbruk och beroendeproblematiker (ibid). Klassificeringssystemen används i syfte för att diagnostisera människor inom forskning och det medicinska fältet. Ett system kommer från Världshälsoorganisationen (WHO) och kallas International Classification of Diseases (ICD). ICD-10 lanserades år 1997 och är den senaste versionen av ICD som används av Socialstyrelsen (Socialstyrelsen, 2018). ICD-10 använder begreppet *beroendesyndrom* och gör skillnad på beroende och skadlig användning. Skadlig användning som diagnos ska inte sättas om individen uppfyller kriterier för beroendesyndrom. Ett axiom i ICD-10:s definition

av beroende är att en substans kommit att få högre prioritet än annat som individen tidigare värderat högt i livet (SBU, 2019:11-12).

Det andra systemet heter American Psychiatric Associations Diagnostic and Statistical Manual for Mental disorders (DSM). Den senaste versionen är DSM-5 som publicerades 2013 där diagnoser för missbruk och beroende ersätts av diagnosen *substansbrukssyndrom*. Legala problem, som tidigare varit ett kriterium för missbruk, tas bort och *sug* (översatt från *craving*) läggs till som ett kriterium (SBU, 2019:11).

Vi har fattat beslutet att i uppsatsen använda begreppet missbruk trots att DSM och ICD ersatt begreppet missbruk med *substansbrukssyndrom* respektive *beroendesyndrom*. Detta eftersom vi anser att uppsatsens tydlighet väger tungt; om vi använt andra begrepp hade det blivit mycket pendlande mellan olika termer, eftersom vårt analysmaterial använder begreppet missbruk. Substansbrukssyndrom och beroendesyndrom är ännu inte etablerade termer; svenska socialstyrelsen använder fortfarande termen missbruk i sina offentliga dokument. Vi har därför valt att konsekvent använda begreppet missbruk, dels med hänsyn till uppsatsens tillgänglighet men även då de nyare begreppen främst utgör diagnosverktyg och används inom vården.

Det dolda missbruket

Den tidiga alkoholforskningen fokuserades ofta kring arbetarklassens alkoholkonsumtion. Detta menar Larsson & Stafström (2002) kunde bero på att fattigas alkoholkonsumtion var en del av offentligheten; dryckenskapen ägde rum ute på gatorna och denna synlighet innebar en högre arrestfrekvens (Larsson & Stafström, 2002:236). Forskarna såg alkoholen som den lägre samhällsklassens "boja" (ibid:37). Att missbruk associeras med låg social klass resulterar i att missbruk i högre sociala klasser osynliggörs.

'Det dolda missbruket' hänvisar till den målgrupp missbrukare som lättare än andra lyckas hemlighålla sitt missbruk. När socialtjänsten jämfört den socialt utsatta stadsdelen Tensta med 'överklassområdet' Östermalm i Stockholm, är det dolda missbruket vanligare på Östermalm (Engelmark, 2016). Detta synliggör hur missbruk än idag associeras med låg social klass trots alkoholforskningen genomgått stora förändringar. Vid mitten av 1900-talet blev nämligen bilden av alkoholmissbruk inom alkoholforskningen mer komplex; det blev genom ny epidemiologisk forskning tydligt att alkoholproblem även angick de högre sociala samhällsskikten (Larsson & Stafström, 2002:236). Vidare har studier av alkohol konsumtionsmönster i relation till yrken visat att alkoholmissbruk är överrepresenterat inom

vissa yrken, exempelvis restaurangpersonal, försäljare och skogsarbetare (ibid:41-42). Resultaten har även visat att det i jämförelse med andra yrken mer frekvent förekommer alkoholmissbruk inom mansdominerade yrken (ibid:35).

1.5 Forskningsfält och tidigare forskning

Vår studie tar sitt primära avstamp i det sociologiska forskningsfältet eftersom vi behandlar sociologiska teman och teorier kring makt, sociala strukturer och relationen mellan individen och samhället. Hemlöshet och missbruk är teman som även relaterar till socialt arbete och studien anknyter således till det sociala arbetets forskningsfält utöver det sociologiska. Dessa forskningsfält förs på internationell nivå men vi har valt att i denna uppsats avgränsa oss då vi vill undersöka fenomenet i dess svenska kontext. Således blir svensk forskning det mest relevanta i relation till studiens forskningsfrågor och syfte. Marcus Knutagård, Cecilia Hansen Lövstrand, Marie Nordfeldt, Ingrid Sahlin samt Hans Swärd är ett antal etablerade samhällsvetenskapliga forskare inom hemlöshetsområdet och dessa förekommer frekvent i böcker och artiklar som vi har läst för att bekanta oss med fältet.

Knutagård har bland annat skrivit en avhandling som heter *Skälens fångar: Hemlöshetsarbetets organisering, kategoriseringar och förklaringar* (2006). Knutagårds avhandling baseras på material där narrativa föreställningar om hemlösa ofta ligger i samklang med missbruk. Avhandlingen visar att kommunala kartläggningar kring hemlöshet är med och bidrar till denna framställning. Därutöver berör avhandlingen principer för det lokala hemlöshetsarbetets organisering genom vilka Knutagård menar att socialarbetare begränsas i sin sortering av klienter (Knutagård, 2006:279). Knutagårds slutsatser synliggör de organisatoriska förklaringsmodellerna som han menar "begränsar [sättet] att tänka kring kategorier och hur dessa skall hanteras inom en människobehandlande organisation" (ibid:290).

Sahlin formulerade i sin artikel "Att definiera hemlöshet" (1992) de två tidigare nämnda definitionerna av hemlöshet; den asocialitetsfokuserade eller den bostadsfokuserade. I artikeln menar Sahlin att den rådande hemlöshetsforskningen starkt betonade hemlösas missbruk, psykiska sjukdomar och kriminalitet (Sahlin, 1992:67). Sahlin kritiserar den asocialitetsfokuserade definitionen då den osynliggör den grupp hemlösa människor som inte har kontakt med härbärgen och myndigheter. Ramen för hemlöshet blir snäv om den bara innefattar hemlösa människor med sociala problem; samtidigt befäster denna ram uppfattningar om att det är den hemlöse som bär skulden för sin situation. Detta leder till att

vikten av bostadspolitiska insatser förnekas, eftersom den hemlösas situation inte löses av fler bostäder (ibid).

Hansen Lövstrand har medverkat i projektet *Bostadslöshetspolitik i retorik och praktik. En studie av lokala välfärdsmodeller* (2007) där hennes doktorsavhandling *Hemlöshetens politik - lokal policy och praktik* (2005) utgör en del av rapporteringen. En utgångspunkt i avhandlingen, såväl som i ovan nämnda projekt, är att de hemlösas möjligheter att få bostad varierar från kommun till kommun; arbetet för hemlösa beror på kommunernas lokala politik, principer och rutiner (Hansen Lövstrand & Nordfeldt, 2007:5-6). Hansen Lövstrands forskning centreras kring hur policy och rutiner runt denna målgrupp skiljer sig mellan olika kommuner (ibid:11). Detta kan vi förstå som ett resultat av att hemlöshet debatteras och diskuteras på varierande sätt genom olika definitionsbaserade narrativ vilket ger upphov till olika insatser och beslut.

Hansen Lövstrand har därutöver tittat närmare på hur hemlöshet kontinuerligt beskrivs och förstås som ett missbruksproblem. Denna förståelse är komplex och har många rötter. De beskriver bland annat en rot som berör det faktum att man i kommunala kartläggningar av bostadslöshets situation, inte kartlagt bostadslösa utan enbart bostadslösa missbrukare och uteliggare. Hansen Lövstrand menar att denna typ av missvisande kartläggning leder till en konstruktion, samt en ständig reproduktion, av hemlöshet som ett missbruksproblem (Hansen Lövstrand, 2007:203).

Ingen av ovan nämnda forskare har producerat texter utifrån primära forskningsfrågor som berör krav på drogfrihet; däremot benämns och diskuteras ofta kopplingar mellan hemlöshet och missbruk. Likaledes behandlas inte krav på drogfrihet på kandidatnivå, däremot finns många etnografiska studier som behandlar hemlösas upplevelser och erfarenheter i relation till missbruk. En kandidatuppsats i socialt arbete "Egentligen ser jag mig inte som hemlös direkt" skriven av Charlotte Bertilsson och Jenny Hedenström-Ilmonen vid Göteborgs Universitet, berör hur hemlösas självbilder påverkas av stereotypa bilder som finns av hemlösa. Samhällets bild påverkar hur de ser och identifierar sig själva och studien vittnar om respondenternas olika sätt att hålla isär bilden av sig själva med bilden av en hemlös; de förhåller sig olika till omgivningens stämpling (Bertilsson & Hedenström-Ilmonen, 2007). Resultaten skildrar dessutom ett genusperspektiv som pekar på hur kvinnor som grupp har svårast att identifiera sig som hemlösa. Studien behandlar även hur andra människor, "medelstenssons" och myndighetspersoner har negativa attityder till hemlösa, vilket beskrivs bero på den debatt där hemlösa utmålas som psykiskt sjuka eller som missbrukare (ibid).

Vår uppsats syftar till att bidra med en ny infallsvinkel där vi undersöker och belyser historiska och samtida narrativ, samt de sociala konstruktioner som ligger bakom associationen mellan missbruk och hemlöshet. Utifrån detta ämnar vi öka förståelsen för vad som ligger bakom kravet på drogfrihet samt hur vi sociologiskt kan förstå detta krav.

1.6 Teoretiskt ramverk

1.6.1 Socialkonstruktivistisk teori

Socialkonstruktivistisk teori ämnar beskriva samhället som en samling av sociala konstruktioner. Dessa sociala konstruktioner är inte naturligt förekommande utan bör ses som mänskliga konstruktioner (Wenneberg, 2010:169). Samhällen består av en myriad socialt konstruerade sociala institutioner (ibid:11-12). Den sociala verkligheten består av kollektiva sociala institutioner; eftersom dessa är socialt konstruerade innebär det likaledes att den sociala verkligheten är socialt betingad. De sociala institutionerna kan förstås som överenskomna representationer av idéer, normer och föreställningar (ibid).

Inom socialkonstruktivismen läggs stor vikt vid språk som en social institution eftersom språk medför kunskap och mening till vår omgivning; språk strukturerar på förhand verkligheten för oss (Wenneberg, 2010:12). Människor laddar objekt och fenomen med mening genom språklig reproduktion vilket gör objekt och fenomen begripliga för oss (ibid). Viktigt är också att ta hänsyn till att sociala institutioner är kulturellt och historiskt betingade (Sahlin, 2004:123). Detta innebär att sociala institutioner och vederbörande handlingar och beteenden kan skilja sig kulturer och kontexter emellan. Resonemanget visar på hur något vi anser som naturligt egentligen bara utgör ett ytskikt som saknar grundande rötter i en naturlig kärna; vi lär oss beteenden som är socialt bestämda snarare än naturligt givna. Denna process kan beskrivas som en del av människans socialisering, genom vilken vi lär oss att leva i den givna sociala världen. Socialkonstruktivism som sociologisk teori ämnar visa på vilka sätt individer socialiseras in ett givet samhälle med redan etablerade sociala institutioner samt hur dessa institutioner skapas och fungerar (Wenneberg, 2010:14).

I linje med ovan förda resonemang menar förespråkare för den socialkonstruktivistiska inriktningen att vi inte kan förstå sociala problem som objektiva och på förhand givna, utan de bör förstås som kontextbundna sociala konstruktioner. Hur vi definierar och uppfattar fenomen är beroende av rådande samhällsförhållanden, specifika sammanhang och fenomenets specifika kontext (Sarnecki, 2017:84-85). Sätt att beskriva, se på och vilka åtgärder som rekommenderas beskrivs som ett resultat av en kollektiv

definitionsprocess (Hilte, 1996:23-24). Definitionerna ligger sedan till grund för samhällets beslut om åtgärder och officiella handlingsplaner (ibid).

1.6.2 Narrativ teori

Inom narratologin används narrativbegreppet vanligast för att göra en skildring av ett händelseförlopp samt belysa kopplingen mellan händelserna (Richardson, 2000:169). Föremålet för analys blir en narrativ sekvens (ibid:170) av en övergripande berättelse. Mästernarrativ (översatt från "master narratives") är djupt rotade narrativ som har blivit normaliserade i den utsträckning att de institutionaliserats och blir tagna för givna (ibid:171). Mästernarrativ kan vidare förklaras som en slags dominant sanningsregim som marginaliserar andra narrativ (Boje, 2001:35). Det är genom mästernarrativ som en successiv utveckling av sociala förhållanden kan konstateras samt kan användas för att göra historien begriplig (ibid).

Narrativ, såväl i form och innehåll, utgör en imitation av verkligt liv och presenterar en inre verklighet som en del av den större ogreppbara världen. Samtidigt konstruerar narrativ den upplevda verkligheten; berättande är en del av såväl identitetsskapande konstruktionen av den sociala verkligheten (Lieblich, et. al., 1998:2-7). Detta går hand i hand med socialkonstruktivistisk teori.

Man skulle kunna tala för att även diskursteori hade varit ett lämpligt val för oss. Inom diskursteori finns en rad olika traditioner att förhålla sig till, exempelvis Fairclough eller Laclau & Mouffe. Det innebär att traditionella, relativt strikta regler och steg ska följas. I kontrast till diskursteori råder ingen konsensus forskare emellan kring hur narrativbegreppet och teorin ska tillämpas eller hur en narrativ analys ska utföras (Squire, 2008:4). Detta innebär att vi kan anpassa vår användning av begreppet och teorin till uppsatsens syfte. Med en narrativ ansats får vi mer frihet att anpassa oss efter materialet, snarare än att anpassa materialet efter en diskursanalytisk tradition. Vi anser inte att vi hade fått fram en mer omfattande eller rik analys genom diskursteori och vi valde därmed en narrativteoretisk ansats då vi föredrar dess frihet och formbarhet.

1.6.3 Maktteori

Socialt arbete handlar inte bara om att hjälpa, ge stöd eller bistå med neutral handläggning, utan även om att ha kontroll och makt över samhällets socioekonomiskt svagaste individer (Järvinen, 2004:253-254). Ofta benämns individer som söker sig till socialtjänsten eller andra myndigheter som klienter, men utifrån ett perspektiv av själva systemet är de *objekt* (ibid). I

möten med klienter är maktrelationen mellan klienten och socialarbetaren mycket ojämn eftersom socialarbetaren representerar det sociala arbetet som institution och backas upp av dess regler, rutiner och resurser medan klienten är ett objekt för dessa (ibid). Denna maktaspekt kan således betraktas som organisatoriskt förankrad (ibid:54).

Enligt sociologen Pierre Bourdieu kan detta beskrivas som en slags symbolisk makt som är inbyggd i det sociala arbetets doxa (Järvinen, 2004:266). Det sociala arbetet utgörs av olika fält som ansvarar för olika sociala problemområden. Alla dessa problemområden består i sin tur av specifika doxa; det vill säga regler, rutiner och föreställningar. Doxan framstår som så självklar och naturlig att den sällan diskuteras eller ifrågasätts (ibid:255). Bourdieu menar att makten är av symbolisk natur eftersom den existerar inbyggd i fältets doxa, det vill säga i exempelvis problemdefinitioner, förklaringsmodeller samt föreställningar om vem som kan och inte kan bli hjälpt och vem som förtjänar denna hjälp (ibid:266). Makten ter sig således så pass naturlig, eftersom den är institutionaliserad i fältet, att den blir svåridentifierad av klienterna som just en maktutövning och därmed svår att försvara sig mot (ibid).

1.6.4 Moralteori

Moral utgör en central del i välfärden och det sociala arbetet; föreställningar kring vad som är rätt och fel innebär att det sker moraliska ställningstaganden. Sociologen Michèle Lamont (2000) skildrar relationen mellan moral och arbete som fundamental för människors självuppfattning samt som ett verktyg för att placera in själv själva och andra i den sociala hierarkin (Lamont, 2000:19). Egenskaper som förknippas med moral är ärlighet, integritet och hårt arbetande kontra omoraliska egenskaper såsom oärlighet, oansvarighet, att vara i en beroendeställning till andra såväl som lathet (ibid). Identifieringen av moraliska och omoraliska egenskaper bidrar till en internaliserad kategorisering samt strukturering av människor samt sociala grupper vilket Lamont benämner som samhällets moraliska ordning. Hon pekar även på hur denna moraliska ordning är mer påtaglig i lägre samhällsklasser i relation till de högre (ibid:22).

Lamont drar slutsatsen att arbetarklassmän känner viss stolthet över sin klassposition vilken de förknippar med ett slags ärbardhet; deras sociala värde definieras utifrån deras hårda arbete. Deras arbetande och "disciplinerade själv" blir ett mått genom vilket de värderar sig själva och andra (ibid:134). Arbetarnas identifiering av sig själv och andra präglas även av individualism och idéer om att individen själv bär skulden när den misslyckas. Lamont visar

hur denna individualisering leder till systematisk stigmatisering av hemlösa och fattiga personer (ibid:143). Värderingar kring arbete och moral är en del av rådande samhällsförväntningar och ens förmåga att leva upp till dessa värderingar är beroende av individuella livsvillkor (ibid:27). Därutöver använder sig Lamont av begreppet "social förorening" (ibid:40) för att benämna hur omoraliska beteenden konstrueras som ett hot mot 'det rena samhället'. Sådana omoraliska beteenden exemplifieras av bland annat missbruk, promiskuitet och spelande (ibid). Att presentera missbruk som en social förorening och ett hot mot det rena samhället bidrar även det till en stigmatisering av socialt utsatta personer.

Lamonts teorier är relevanta för oss eftersom de skildrar moralens intima anknytning till arbete och socioekonomisk klass samtidigt som de synliggör hur individens egna meningsskapande påverkar den generella synen på ojämlikhet som orsakad av individen själva snarare än strukturella faktorer.

1.6.5 Intersektionalitetsteori

I förståelsen av social ojämlikhet och samhällets organisering av makt är intersektionalitet idag ett etablerat analysverktyg, där det teoretiska ramverket bär en förståelse av hur olika kategorier; klass, kön och etnicitet (m.fl), influerar och bär upp varandra i dess sociala stratifiering av samhället. Under 1960-1970-talet konfronterade afroamerikanska kvinnor det system av sociala rörelser, där varje social rättighetskamp var reserverad åt och berörde endast en kategori; den kategori man ansåg var den mest väsentlig i kampen mot social rättvisa. Kategorierna ras och etnicitet behandlades inom medborgarrättsrörelsen, genus och kön inom den feministiska rörelsen och klass inom fack- och arbetarrörelsen. Afroamerikanska kvinnor kritiserade rörelsernas enkelriktade fokus, eftersom det inte fanns någon förståelse för deras komplexa position som svarta arbetar-kvinnor. Således formulerades behovet av en intersektionell analys av social stratifiering där kategorier som ras, klass, kön/genus, sexualitet och funktionalitet (m.fl) inte förstås som enskilda byggstenar utan att de däremot opererar genom och korsar varandra (Hill Collins & Bilge, 2016:1-3).

Snarare än att förstå människor som en homogen massa ger det intersektionella ramverket en möjlighet att förklara hur social stratifiering genom olika kategorier positionerar människor olika i relation till ojämlikhet; hur olika strukturer korsas och skär igenom olika maktrelationer. Genom ett intersektionellt perspektiv kan vi öppna upp föreställningen om hur exempelvis ekonomisk orättvisa endast kan förstås utifrån klass-strukturer och peka på hur även andra kategorier relaterar till det ekonomiska systemets

ojämlika och komplexa maskineri. Det är inte bara byggstenar av klass som bygger den ekonomiska orättvisans hus, utan varierade byggstenar av såväl kön som etnicitet (Hill Collins & Bilge, 2016:10-11).

Hemlöshet bör betraktas som en oerhört komplex fråga bestående av en pluralitet av levda erfarenheter samt skillnader individer emellan. Vi kommer att använda intersektionalitetsteori för att analysera hur kategorierna klass, kön, ålder och funktionalitet samverkar i narrativen kring hemlöshet eftersom dessa kategorier kan utläsas i det valda materialet.

2. Metod

2.1 Val av metod

Eftersom vi ämnar undersöka de sociala konstruktionerna av hemlöshet och missbruk samt narrativ utifrån forskningsfrågor som berör *hur* ämnet ter sig samt på vilka sätt vi kan förstå det lämpar sig en kvalitativ metod. Med hänsyn till forskningsfrågornas kvalitativa natur har vi valt att använda oss av en narrativ analysmetod för att behandla materialet.

Lieblich et. al. (1998) förklarar att narrativ forskning hänvisar till studier som använder eller analyserar narrativa material. Metoden i sig tar starkt avstånd från en positivistisk ansats; den narrativa metodens grundläggande premiss är att det inte råder någon enskild eller absolut sanning i den mänskliga upplevda verkligheten. (Lieblich et. al., 1998:2). Narrativ, såväl som i form och innehåll, utgör en del av ett meningsskapande; ett skapande av vår verklighet som i allra högsta grad bär en subjektiv ådra. Berättelser imiterar liv samtidigt som det formar och konstruerar livets realitet (ibid:7). Narrativ blir således intressant att studera; dels för att förstå narrativet som sådant, samt att genom narrativet nå förståelse för fenomen i samhället som texten uttrycker eller påverkar (Boréus i Ahrne & Svensson, 2015:175). Vi menar vidare att förståelsen av narrativ som meningsskapande går väl ihop med vår socialkonstruktivistiska ansats samtidigt som den framhäver hur vår uppsats och dess resultat är förankrade i våra subjektiva tolkningar och de metodologiska val som styrkt vår uppsats. Vi gör inga anspråk på att skildra en absolut sanning, utan en möjlig sanning av flera.

Vidare har vi valt att använda oss av narrativ *innehållsanalys* som ämnar dra ut och belysa teman och dimensioner som inte synliggörs av en mer övergripande analys (Lieblich et. al., 1998:163). Det råder ingen konsensus kring hur metodens analysteknik ser ut i denna typ av innehållsanalys (Bryman, 2018). Generellt består tillvägagångssättet av en inledande

läsning av materialet, vilket sedan kategoriseras och vidare kodas utifrån teman som går i linje med forskningsfrågorna och syftet. Vi har kategoriserat och kodat genom att ordsöka i våra valda SOU:er. Istället för att analysera SOU:erna i sin helhet har vi valt ut de stycken som vi ansåg relevanta för uppsatsens syfte och forskningsfrågor. Vi har vidare kategoriserat och kodat genom en process i två steg som resulterade i våra innehållskategorier (ibid:112). Dessa innehållskategorier skildrar var och en en mer specifik egenskap hos texten och kan förankras i våra forskningsfrågor samt teoretiskt ramverk. Eftersom SOU:er generellt behandlar många ämnen under breda rubriker innebär detta angreppssätt att vi kan sortera ut de ämnen som faller utanför vårt syfte. Metoden möjliggör således en djupare analys av specifika delar i texten snarare än en omfattande analys av texten i sin helhet.

Textanalys kan även vara kvantitativ, men med en kvantitativ analys hade vi inte kunnat besvara våra forskningsfrågor eftersom de varken berör kvantitet eller frekvens. Vi hade kunnat förena vår narrativa innehållsanalys med en kvantitativ analysmetod eftersom det är vanligt att kvalitativ textanalys har kvantitativa innehållsanalytiska inslag (Boréus, 2015:174). Detta hade dock inneburit ett för stort arbete för uppsatsens tidsram; vi hade inte kunnat lita på ordsök-verktyget eftersom vi behandlade äldre material som ibland kodats in med felstavningar (vilket diskuteras vidare under urvalsmetod). Vi hade således behövt läsa allt material i sin helhet för att säkerställa analysen, vilket hade varit ett väldigt omfattande och tidskrävande projekt. Med tanke på tidsramen för uppsatsen valde vi därför att uteslutande arbeta utifrån kvalitativ metod.

2.2 Material

Vi har valt att använda statens offentliga utredningar (SOU) som föremål för analys. Detta med hänsyn till våra forskningsfrågor samt materialets goda tillgänglighet (Boréus, 2015:171). En SOU är en typ av rapport som kallas betänkande, genom vilken en särskild utredare eller kommitté får i uppdrag att utreda en viss fråga innan regeringen lägger fram ett lagförslag (Regeringskansliet, 2020). Eventuella krav på drogfrihet på inackorderingshem för hemlösa relaterar till begreppet myndighetsutövning. Myndighetsutövning kan även sättas i kontext till strafflagstiftning, tvångsvård och lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM). Vi menar att samtliga av dessa myndighetsutövningar, direkt eller indirekt, relaterat till staten och därför blir statliga utredningar relevanta för oss att undersöka. Vår primära idé var att analysera olika beslutsdokument från inackorderingshem för hemlösa som har krav på drogfrihet. Detta visade sig vara väldigt svårt att få tag i; dels eftersom var det

svårt att överhuvudtaget komma i kontakt med sådana boenden men också eftersom det inte verkar finnas några officiella beslutsdokument som specifikt berör krav på drogfrihet. Detta verkar snarare vara något som bara beslutats kring, utan vare sig dokumentation eller problematisering. Vi valde således att istället använda SOU:er som analysmaterial på grund av dess hög grad av tillgänglighet. SOU:erna kan vidare säga något om hur det resoneras kring hemlöshet och missbruk i statliga utredningar och genom analys av detta kan vi nå förståelse för hur de två fenomenens narrativ har vävts samman. Vi kan anta att det som skrivs i statliga utredningar har haft historisk inverkan på lagstiftning som i sin tur påverkat människors liv. Vad som står i dessa SOU:er är således högst relevant. Trots att SOU:erna inte i sig kan säga något konkret om krav på drogfrihet, eftersom krav på drogfrihet inte explicit nämns i dem, kan de användas som underlag och ge kontext för besluten. Detta eftersom vi kan se en utveckling i SOU:erna som kan säga något om ett rådande narrativ kring frågor som berör hemlöshet och missbruk. Genom att se till hur man förhåller sig till dessa frågor kan vi nå förståelse för vad som ligger bakom krav på drogfrihet.

2.3 Urvalsmetod

Med hänsyn till den bastanta mängd SOU:er som har skrivits och publicerats sedan den första år 1921 valde vi att använda oss av ett ändamålsenligt urval för att plocka fram de SOU:er som skulle vara lämpliga för oss att besvara våra frågeställningar med. Ett ändamålsenligt urval, som namnet antyder, används för att samla in material som bidrar med relevant information till analysen (Jupp, 2006:244). Vi valde ut material enligt vårt ändamål att analysera narrativ om hemlöshet och missbruk i SOU:er. Alternativa urvalsmetoder, exempelvis slumpmässigt urval, hade förmodligen inte givit oss önskvärd mängd material då hemlöshet och- eller missbruk inte är något som diskuteras i alla SOU:er. Ändamålsenligt urval var således till fördel för oss eftersom vi kunde plocka ut de relevanta SOU:erna bland alla de dryga sex tusen som finns tillgängliga. Detta gjorde vi genom att ha två urvalsprocesser för att precisera urvalet.

Vi började materialinsamlingen med att läsa samtliga SOU:ers titlar på hemsidan lagen.nu under "Förarbeten" och letade efter titlar som innehöll något eller flera av orden *social*, *hem*, *bostad* och *missbruk* eller som på andra sätt konnoterade till socialstyrelsen, socialtjänsten eller annat inom den sociala sektorn. Relevanta SOU:er började dyka upp först vid 1960-talet; således består urvalet av SOU:er från 1960-talet till nutid. Urvalsprocess (1) gav ett resultat på totalt elva SOU:er.

1. SOU 1962:22 Samhällsfarlig asocialitet 2. SOU 1974:39 Socialvården: mål och medel - principbetänkande. 3. SOU 1977:40 Socialtjänst och socialförsäkringstillägg - lagar och motiv. 4. SOU 1981:7 Lag om vård av missbrukare i vissa fall. 5. SOU 1986:19 Aktuella socialtjänstfrågor. 6. SOU 1987:22 Missbrukarna, socialtjänsten, tvånget.	7. SOU 1994:139 Ny socialtjänstlag: huvudbetänkande. 8. SOU 2000:14 Adressat okänd - om hemlöshetens bakgrund, orsaker och dynamik. 9. SOU 2001:95 Att motverka hemlöshet. En sammanhållen strategi för samhället. 10. SOU 2006:37 Om välfärdens gränser och det villkorade medborgarskapet. 11. SOU 2018:35 Ett gemensamt bostadsförsörjningsansvar.

I urvalsprocess (2) lästes SOU:erna igenom. Inledningsvis lästes innehållsförteckningarna för att ge en uppfattning om vad dokumentet handlade om. Detta bidrog även med kontext till vår ordsökning. Ibland dök intressanta begrepp upp i innehållsförteckningen som vi lade till i sökordslistan (exempelvis slumklientel). Vi kom fram till en sökordslista bestående av följande begrepp: *missbruk* (-are, -ande, -sproblematiker), *beroende* (-n, -problematiker), *hem* (-lös, saknar hem), *bostad* (-slös, saknar bostad), *narko* (-tika, -man) och *alkohol* (-ism, -ister, -iserad). Ur ett tidsmässigt perspektiv är en sökord-lista ett väldigt praktiskt verktyg eftersom det ger oss möjlighet att gå igenom hundratals sidor text på relativt kort tid. Däremot är de äldre SOU:erna inskannade och behandlade i ett datorprogram som gör att vissa ord särskrivits eller formaterats på ett sätt som gör att ordsökningen inte inkluderar dem; exempelvis blev *narkotikamissbrukare* ibland *narkoti- kamissbrukarei*. Detta innebär att vi kan ha missat stycken genom att ordsöka, eftersom datorn inte tar hänsyn till felstavningar och felformatering av ord.

Samtliga stycken där sökorden förekom placerades i vårt materialdokument. Därefter sorterade vi ut de SOU:er som gav mindre användbart material i jämförelse med andra, med hänsyn till uppsatsens tidsram och SOU:ernas omfattning. Urvalsprocess (2) resulterade i en SOU per årtionde med undantag för 1980-talet och 2000-talet som gav två relevanta SOU:er var. Urvalsprocess (2) gav därmed ett resultat på totalt sju SOU:er som utgör vårt slutgiltiga material och ger oss ett tidsspann på 56 år mellan 1962 och 2018.

1. SOU 1962:22 Samhällsfarlig asocialitet
2. SOU 1977:40 Socialtjänst och socialförsäkringstillägg - lagar och motiv.
3. SOU 1981:7 Lag om vård av missbrukare i vissa fall.
4. SOU 1994:139 Ny socialtjänstlag: huvudbetänkande.
5. SOU 2000:14 Adressat okänd - om hemlöshetens bakgrund, orsaker och dynamik.
6. SOU 2001:95 Att motverka hemlöshet. En sammanhållen strategi för samhället.
7. SOU 2018:35 Ett gemensamt bostadsförsörjningsansvar.

2.4 Analysram

Vi har valt att låta analysen utgå från centrala begrepp kopplade till vårt teoretiska ramverk, bland annat kön, funktionalitet och ålder i förhållande till intersektionalitetsteori, myndighetsutövning, lagar, tvång och beslut i förhållanden till makt och asocialitet och oönskat beteende i förhållande till moral. Vi undersöker även hur problemformuleringar och åtgärder presenteras i förhållande till socialkonstruktivistisk teori, där vi ämnar undersöka sociala konstruktioner av kategorier som hemlösa och missbrukare. I förhållande till symbolisk makt kommer vi att leta efter problemdefinitioner och förklaringsmodeller. Teman som missbruk och hemlöshet kommer vi att koppla till narrativ teori. Relationen mellan narrativ och sociala konstruktioner förstår vi utifrån uppfattningen att alla narrativ är sociala konstruktioner men alla sociala konstruktioner är inte narrativ. I förhållande till tidigare forskning kommer vi även analytiskt att utgå från centrala begrepp som hemlös och bostadslös i relation till Sahlins teoretiska definitioner; asocialitetsfokuserad eller bostadsfokuserad hemlöshet. Härfter följer en schematisk bild för att sammanfatta vår analysram för läsaren:

Intersektionalitet	Symbolisk makt	Moral	Socialkonstruktivism	Narrativ
Kön	Myndighetsutövning	Asocialitet	Missbrukare	Missbruk
Ålder	Lagar, tvång, beslut	Oönskat beteende	Hemlösa	Hemlöshet
Funktionalitet	Problemdefinitioner	Arbete	Föreställningar	Mästernarrativ
	Förklaringsmodeller	Ungdomar		

2.5 Genomförandet

Lieblich et. al. beskriver det innehållsanalytiska utförandet som baserat på fyra steg: (1) välja ut stycken, (2) definiera innehållskategorier, (3) sortera material i kategorier genom kodning, samt (4) dra slutsatser från resultaten (Lieblich et. al., 1998:112-114). Inledningsvis valde vi alltså ut alla styckena i de sju SOU:erna som berörde våra forskningsfrågor. Här använde vi oss av sökmotorer för att ordsöka i dokumenten. Alla sektioner som berörde dessa ord och begrepp sorterades ut och andra stycken ignorerades (ibid:112). Vi skapade ett dokument där vi placerade våra utvalda stycken och det är detta dokument som blir det textuella underlaget för analys. Det är detta dokument vi hänvisar till när vi i fortsättningen pratar om texten.

I nästa steg behandlades sedan texten genom att kategoriseras in i innehållskategorier. Dessa kategorier kan definieras utifrån teorier eller genom att identifiera övergripande innehållskategorier som framträder vid närläsning av texten (Lieblich et. al., 1998:113). Vi använde båda dessa metoder för kategorisering, genom å ena sidan låta det teoretiska ramverket och å andra sidan narrativet i sig själv styra och influera varandra genom en dialektisk, samtalande, process (ibid:144). Detta gav oss ett uttömmande och innehållsrikt analysmaterial. Kategoriseringen utgick från *att* det talades om exempelvis hemlöshet eller missbruk och steget därpå innebar att vidare koda kategorierna utifrån *hur* det talades om hemlöshet eller missbruk. Här lyftes enskilda yttringar ut och kodades utifrån kategorierna presenterad orsak, presenterad åtgärd samt presentation av gruppen. Det slutgiltiga steget berör de slutsatser vi kunde dra från textbearbetningens resultat och vi återkommer således till detta steg i analysdelen.

2.6 Etiska överväganden

Vi använder oss av offentligt tillgängliga källor och material som inte omfattas av tystnadsplikt; ingenting är sekretessbelagt eller behöver censureras eller anonymiseras för att skydda känslig information såsom personuppgifter (Vetenskapsrådet, 2017:40). Dock har vi av respekt för våra kontaktpersoner valt att anonymisera deras kontaktuppgifter och namn då dessa inte var relevanta för innehållet i respektive bilagor.

Den viktigaste etiska reflektionen vi behöver förhålla oss till är att vi inte kan säga något om hur vanligt det är med krav på drogfrihet eftersom vi varken genom egna eftersökningar på Google lyckades få fram beslutsdokument eller hitta någon slags statistik över drogfria boenden i Sverige. Vi har försökt kontakta flera boenden per e-mail men vi har endast fått svar från två. Detta innebär att vi vet att drogfrihet förekommer eftersom ett av de

boenden vi har haft kontakt med är drogfritt (Beijers hus) och det andra inte är det (Bostadsbyn) men vi vet inte i vilken utsträckning det förekommer i Sverige. Eftersom vi faktiskt inte vet hur vanligt detta krav är har vi haft för avsikt att inte reproducera en föreställning om att det är vanligt.

3. Analys

Vi har strukturerat analysen utifrån breda tematiseringar av våra forskningsfrågor: den sociala konstruktionen av hemlöshetens och missbrukets narrativ, identifierade spår av moral samt kopplingen mellan moral och krav på drogfrihet. Vi kommer att använda oss av blockcitat för att illustrera SOU:erna samt för att knyta an till vårt teoretiska ramverk.

3.1 Sociala konstruktioner av hemlöshet och missbruk

Under detta tema analyserar vi hur narrativen kring hemlöshet och missbruk har sett ut samt hur de har förändrats i SOU:erna. Vi utgår från socialkonstruktivistisk teori för att analysera språket och vilka föreställningar som de bär med sig i diskussioner om hemlöshet och missbruk. Genom detta får vi grepp om de sociala konstruktioner vi vidare ämnar analysera. Därtill kommer vi att använda narrativ teori för att analysera framväxten av ett mästernarrativ och tolka dess historiska utvecklingsförlopp. Enligt narrativ teori finns det ett kausalt samband mellan händelser, i detta fall SOU:er, eftersom de hela tiden bygger på varandra och således inte kan betraktas som oberoende av varandra (Richardson, 2000:169). Därmed blir även SOU:ernas narrativa relation till varandra intressanta för analys. Vi tillämpar även ett intersektionellt perspektiv genom att analysera de sociala konstruktionerna utifrån klass, kön, ålder och funktionalitet.

Utifrån materialet i stort kan vi se hur fenomenen hemlöshet och missbruk narrativt talas om som sammanflätade med varandra. När det talas om hemlöshet talas det även om missbruk och när det talas om missbruk talas det även om hemlöshet. Hemlöshet fokuseras ofta kring kriminalitet, missbruk av alkohol och- eller narkotika samt psykisk sjukdom, vilket går i linje med en asocialitetsfokuserad definition. För att tydliggöra uppsatsens historiska aspekt redogör vi för SOU:erna i kronologisk ordning under detta tema.

SOU 1962:22

- (1) "Det konstateras, att lösdrivarna i stor utsträckning utgör kriminella element, att alkoholmissbruk är synnerligen vanligt bland lösdrivarna samt att dessa i betydande omfattning företer avvikelser från det normala i psykiskt hänseende." (SOU 1962:22, s. 41)
- (2) "Antalet bettlare, luffare och nasare utgör omkring tre fjärdedelar av det manliga varningsklientelet. Spritmissbruk är i denna grupp vanligt, och i viss utsträckning förekommer även kriminalitet, företrädesvis i form av stölder eller snatterier." (SOU 1962:22 s. 61)
- (3) "Inte minst spritmissbruket inger allvarliga bekymmer. Det är i stor utsträckning detta missbruk, som är den direkta orsaken till många av de grovt ordningsstörande uppträdanden som förekommer. Erfarenheten visar också, att det är i spritpåverkat tillstånd som många av de allvarliga brotten förövas." (SOU 1962:22, s. 80)

En unik aspekt av SOU 1962:22 är att den ännu använder begreppet lösdrivare för att benämna hemlösa. Citat (1) konstaterar att lösdrivare ofta är alkoholiserade och avvek från det normala i psykiskt hänseende, vilket visar på en intim narrativ koppling mellan hemlöshet, missbruk och psykisk ohälsa. Detta kan vi utläsa såväl i det som explicit uttrycks i citat (1) samt i det som är implicit i själva lösdriveri-begreppets historiska innebörd. Spritmissbruk hos de manliga lösdrivarna, vilka här åtalas som "varningsklientelet", skildras i citat (2) som vanligt förekommande. Bettlare, luffare och nasare går att översättas med samtida språkbruk till tiggare, kringresande arbetare respektive kringresande försäljare. Dessa kategorier beskrivs som olika typer av lösdriveri, där kriminalitet och spritmissbruk framställs som förekommande. Att förekomsten av detta redogörs för menar vi visar på den relevans som tillskrivs dessa attribut i relation till lösdriveriet. Ur citat (1) och (2) kan vi urskilja ett narrativ kring hemlöshet, där hemlösa är missbrukande farliga och kriminella individer som samhället behöver skyddas mot.

Denna språkliga framställning av fenomenet hemlöshet bör inte förstås som skapad i ett vakuum utan snarare som ett uttryck för *etablerade* idéer, definitioner, normer och föreställningar (Wenneberg, 2010:11-12). Vidare förstår vi definitioner som ett resultat av en kollektiv definitionsprocess (Hilte, 1996:23-24). De språkliga framställningar om hemlöshet och missbruk som SOU 1962:22 ger uttryck för kan vi således förstå som reproducerande i relation till en redan existerande, kollektiv begreppsram där hemlöshet relateras till missbruk, kriminalitet och psykisk ohälsa. Denna begreppsram lägger grund för vilka åtgärder som rekommenderas när det handlar om att komma till bukt med hemlösheten (ibid). När begreppsramen för hemlöshet består av missbruk, kriminalitet och psykisk ohälsa kan vi placera den i Sahlins asocialitetsfokuserade definition (Swärd, 2004:8), vilket således även leder till asocialitetsfokuserade *åtgärder*.

Åtgärder mot missbruk kan enligt citat (3) förstås som motiverade som ordningsfrämjande arbete. Eftersom missbruk presenteras som orsaken till ordningsstörande uppträdanden, den 'övriga asociala livsföringen' samt till att allvarliga brott begås, förstås missbruket som ett hot mot samhället och åtgärder mot missbruk ska således skydda samhället - skydda ordningen. Vad som betonas är försvar av *samhällets ordning*, snarare än skydd och omsorg av missbrukarens hälsa. Missbruket blir ett samhällsproblem, inte då det orsakar missbrukande medborgare ohälsa och lidande, utan eftersom det leder till oönskade beteenden; kriminalitet, asocial livsföring och ordningsstörande uppträdanden. Om missbruk är ett oönskat beteende kan likväl lösdriveri förstås som sådant, eftersom lösdriveri narrativt sammanflätas med missbruk. Dessa asocialitetsfokuserade definitioner innebär i SOU 1962:22's fall att missbrukaren och- eller den hemlösa själva bär ansvar för sin situation vilket vi anser vara en stigmatiserande problemframställning vilken synliggörs i samtliga av de tre citaten.

SOU 1977:40

- (1) "Alkoholabstinens är den enda effektiva behandlingsformen på sikt, men hur skulle man åstadkomma den om inte patienten själv vill underkasta sig adekvat vård — dvs. vanligen i dessa fall vård vid någon alkoholistanstalt under tillräckligt lång tid?" (SOU 1977:40, s. 982-983)
- (2) "En utökad användning av de tvångsåtgärder som nykterhetsvårdslagen medger och av de sociala resurserna skulle emellertid markant ändra situationen för huvudparten och det med användande av i huvudsak befintliga resurser. Man får inte blunda för att flera av dessa män är så pass psykiskt störda eller nivåsänkta att även de mest attraktiva och värdefulla behandlingsformerna inte kan 'säljas' till dem." (SOU 1977:40, s. 983)
- (3) "[...] sliter onödigt hårt på akutmottagningarnas personal, som givetvis lätt misströstar när samma person dyker upp gång på gång med enahanda skador och tydligen helt utan förmåga eller vilja att göra något åt den bakomliggande missbruksproblematiken." (SOU 1977:40, s. 982-983)

I SOU 1977:40 fortlöper konstruktionen av hemlösa män som missbrukare och psykiskt sjuka. Framställningen av hemlösa som kriminella är mindre explicit än i SOU 1962:22. Däremot kan vi genom citaten se hur hemlöshet sammanflätas med oönskade beteenden som likväl ligger i linje med kriminalitet. Missbruk och psykisk ohälsa förstås vidare som en del av hemlöshetens problemdefinition. Problemdefinitioner, förklaringsmodeller och föreställningar relaterar enligt Bourdieu till makt; den symboliska makten finns inbyggd i fältets doxa (Järvinen i Meeuwisse & Swärd, 2004:266). Problemdefinitioner och förklaringsmodeller är även en del av den sociala konstruktionen. Vi kan således förstå den

sociala konstruktionen av hemlöshet och missbruk som intimt länkad till makt och maktförhållanden. Hemlösa och missbrukare talas *om*, snarare med och ges därmed inte möjlighet att själva föra sin talan och influera narrativet kring dem. Att narrativet kommer ovanifrån anser vi synliggör den tydliga maktrelation mellan subjekt och objekt som finns inbyggd i narrativet, där hemlösa och missbrukare objektifieras i SOU:erna som utifrån vår förståelse representerar myndigheter (ibid:253-254).

I citat (1) betonas missbrukarens bristande vilja att göra något åt sin rådande missbruksproblematik. Detta innebär att missbrukaren själv tillskrivs ansvar för sin situation, då den skulle kunna "anstränga" sig mer. Missbrukare skildras även i citat (2) som "psykiskt störda" och "nivåsänkta" vilket utgör egenskaper man menar ligger bakom deras påstådda motvilja att acceptera "värdefulla behandlingsformer". Detta reproducerar en social konstruktion av missbrukare som passiva och som ovilliga att söka och-eller ta emot vård. Dessa förståelser menar vi framträder som så pass etablerade att de ter sig självklara; det varken redogörs för hur dessa slutsatser dragits eller framkommer någon vidare förklaring i vad man menar med dessa påståenden. Att missbrukare inte *vill* bli nyktra eller ta emot vård skildras således som naturliga självklarheter. I linje med vårt socialkonstruktivistiska ramverk vill vi framhäva att denna förståelse är socialt skapad, snarare än naturlig (Wenneberg, 2010:12). Genom ett socialkonstruktivistiskt perspektiv förstår vi att fenomen som missbruk laddas med mening genom sociala processer, där specifika föreställningar bäddas in i förståelsen av missbruk genom *språk*; vilka ord som används i tal om och i beskrivningar av fenomenet. Att benämna missbrukarna som "psykiskt störda" och "nivåsänkta", som man i SOU 1977:40 gör, befäster således en förståelse av missbrukare som sådana, eftersom beskrivningar bär en meningsskapande kraft (ibid). Att missbrukare benämns som "nivåsänkta" menar vi relaterar till den ovan diskuterade förståelsen av missbrukaren som präglad av idéer om passivitet och ovilja att vårdas. Denna passivitet och ovilja relaterar till problemdefinitionen av hemlöshet, vilken vi tidigare diskuterat som relaterad till makt. Vidare leder denna problemdefinition till förståelsen av tvångsåtgärder som nödvändiga för denna målgrupp; åtgärder som således är djupt förankrade i maktrelationer.

I citat (2) kan vi även se att narrativet om missbruk är könsbetingat eftersom det endast talas om män. Vi kan även utifrån ett intersektionellt perspektiv se hur det i citat (3) synliggörs en icke-patologisk förklaringsmodell, vilket relaterar till funktionalitet. Detta då förståelsen av missbrukaren som viljelös och omotiverad innebär att den utgör en belastning. Detta kan analytiskt förstås som att missbrukaren, på grund av sin ovilja, gör sig ovärdig i relation till akutvården eftersom den själv inte anstränger sig för att komma till bukt med sitt

missbruk. Detta tyder på att missbruk inte betraktas som en sjukdom som en behöver botas från, utan snarare som ett beteende som en ska vilja sluta med. Detta ger analytiskt uttryck för en icke-patologisk förklaringsmodell. Istället för att missbruk förstås som något som drabbar en betonar vilja, i sammanhanget, snarare det individuella ansvaret. När missbruk inte ses som ett sjukdomstillstånd med ändå ska få vård som åtgärd tolkar vi det som att det inte är sjukdomen som de primärt ska få vård för utan snarare det avvikande och oönskade beteendet som missbruket innebär och- eller leder till.

SOU 1981:7

- (1) "Samtidigt råder enighet om att samhället i vissa fall måste kunna använda sig av tvångsåtgärder mot den enskilde när detta erfordras för att avvärja ett omedelbart hot mot någons liv eller hälsa. Så kan vara fallet vid missbruk av alkohol eller narkotika."
(SOU 1981:7, s. 27)
- (2) "Det är inte endast sjukvård som behövs för att komma till rätta med de grava problem som här är aktuella. Viktigt är t. ex. att ge utrymme för att motivera missbrukaren för fortsatt vård i frivilliga former. Missbrukaren kan också behöva hjälp med att ordna arbete, bostad m. m. Över huvud taget kan hans sociala situation spela stor roll för möjligheterna att organisera en verkningfull fortsatt vård. Kanske är sådana åtgärder en förutsättning för att han skall kunna övertygas om meningsfullheten i ett frivilligt behandlingsprogram." (SOU 1981:7, s. 31)
- (3) "Vården måste därför också innebära en förpliktelse att ordna upp olika praktiska svårigheter för missbrukaren [...] Dit hör att ordna ekonomin, anskaffa bostad, någon sysselsättning, regelbundna stödkontakter i omgivningen. En missbrukares behov av bostad och arbete eller utbildning har ansetts vara så viktiga för den fortsatta rehabiliteringen att de särskilt framhållits i lagtexten." (SOU 1981:7, s. 35)

I SOU 1981:7 kan vi identifiera en tydlig förändring när det kommer till vem och vad insatser mot missbruk ska skydda. När tvångsvård diskuteras i citat (1) presenteras det som en nödvändig metod att i vissa fall använda sig av när det gäller att skydda någons liv eller hälsa. Denna 'någon' uppfattar vi kan vara individen själv, en närstående eller andra i samhället. Samhället kan då inte acceptera en vägran att ta emot hjälp, då detta får konsekvenser "i form av mänskligt lidande". Här kan vi se hur föreställningar om missbrukare som hotfulla och potentiellt farliga, i linje med SOU 1962:22, ligger kvar. Därtill kan vi urskilja en förutsättning om missbrukaren ovilja, som redogjordes för i SOU 1977:40, som samhället utifrån SOU 1981:7 inte kan acceptera då den kan utgöra ett hot mot människors liv, inklusive missbrukaren själv. Det som betonas är det mänskliga lidandet, vilket vi menar synliggör ett skifte där en mer vårdfokuserad social konstruktion av missbruk tycks ha etablerats. Inom denna sociala konstruktion ska missbrukarens hälsa värnas om.

Därutöver kan vi i citat (2) och (3) utifrån ett intersektionellt perspektiv utläsa missbrukets sociala konstruktion som klassbetingad eftersom det i citaten förutsätts att missbrukaren, i samband med sin vård och rehabilitering, är i behov av hjälp med att ordna sin ekonomi, en bostad samt ett arbete. Detta resonemang anser vi ringar in en viss social grupp tillhörande de lägre socioekonomiska samhällsklasserna. Förutsättningen att missbrukaren behöver den typen av hjälp pekar på hur missbruk förstås som ett problem reserverat till samhällets lägre sociala klasser då det kan antas att samhällets högre klasser inte behöver samma hjälp med att ordna ekonomi, bostad och arbete. Detta korrelerar i sin tur till det man idag brukar benämna som "det dolda missbruket" som ofta sker högre upp i samhällets hierarkiska ordning. Således anser vi att missbruk som *problem* konstrueras som en klassfråga i SOU 1981:7, där förståelsen av fenomenet begränsas till en särskild klassbetingad grupp. Faktorer såsom som ansträngd ekonomi, hemlöshet och arbetslöshet vävs in i missbruksbegreppet samt i den sociala förståelsen av missbruk som länkad till en prekär social utsatthet.

När missbrukets definition blir klassbetingad blir även åtgärderna klassbetingade och *arbete* betonas. Detta kan således vidare förstås som ett sätt att återuppföra samhällets ordning. Faktorer som ordnad ekonomi, stadig bostad och hög grad av sysselsättning anser vi betraktas som önskvärda faktorer i relation till samhällsordningen eftersom de innebär självständighet. Även om arbete skulle kunna vara en värdefull rehabiliteringsinsats menar vi att man även analytiskt skulle kunna förstå denna insats som en fostringsprocess; att återskapa och upprätthålla en samhällsvärdig identitet. Vi menar att fokuseringen kring arbete kan förstås som ett sätt att skapa välfungerande samhällsmedborgare. Detta kan ytterligare konnoteras dels till 1800-talets fattighus men även till den nutida boendetrappan där man ses som oförmögen att bo och därför behöver uppfostras genom att uppfylla olika krav (Uhnöo, 2019:20). Först när kraven är uppfyllda ses man som 'färdigfostrad' till en fungerande medborgare och belöningen blir egen bostad. Fostran återfinns således i såväl arbete som boendetrappan som fattighuset, där fattigvården skulle fostra god arbetsmoral och självständighet (Sahlin, 2013:54). Denna analys relaterar även till teorier om makt och moral och vi återkommer således till denna diskussion under dessa temans avsnitt.

SOU 1994:139

- (1) “(...) Socialtjänsten måste därför lära sig att tidigt identifiera ett missbruk bl.a. genom ett aktivt uppsökande arbete men också genom att bli mer observant på missbruksproblem när en enskild söker hjälp i något annat avseende hos socialtjänsten, t.ex. ekonomiskt bistånd.” (SOU 1994:139 s. 234)
- (2) “Vi anser emellertid att det också finns en rad situationer när socialtjänsten har anledning att erbjuda någon form av sysselsättning [...] Som exempel på personer som kan behöva sådana insatser kan nämnas missbrukare och personer med psykiska störningar där möjligheter till sysselsättning ofta är en nödvändig del i rehabiliteringen.” (SOU 1994:139 s. 33).
- (3) “Två tredjedelar av de hemlösa har dokumenterade missbruksproblem. Andelen hemlösa som bedömts lida av psykiska störningar är högre än vad man funnit vid tidigare studier. Detta gäller också andelen narkotikamissbrukare. Av kartläggningen framgår att de hemlösa i många fall har svårt att få sina vårdbehov tillgodosedda.” (SOU 1994:139, s. 402)

I linje med SOU 1981:7 förstärks missbrukets relation till klass i SOU 1994:139 i citat (1). Där förespråkas det att socialtjänsten bär ansvar för att identifiera missbruk, dels genom aktivt uppsökande arbete men uppmanas även bli mer observanta när en enskild söker hjälp i exempelvis ekonomiskt bistånd. Detta ringar in en tydlig målgrupp som består av klienter hos socialtjänsten. Att socialtjänsten uppmanas bli observanta på missbruksproblem när klienter söker ekonomiskt bistånd blir ett uttryck för, samt bidrar till, den sociala konstruktionen av missbruk som klassbetingat då klienter hos socialtjänsten ofta tillhör en lägre socioekonomisk klass.

Diskussionen om arbete som en nödvändig del i rehabiliteringen för missbrukare och “personer med psykiska störningar” fortsätter i citat (2). Detta anser vi åter synliggör missbrukets narrativa koppling till socioekonomisk klass. Vi vill även vidare problematisera arbetets påstådda läkande kraft då detta resonemang i längden framställer att människor som arbetar inte kan drabbas av missbruk. Om arbete är vad som ska rehabilitera missbruket antas det att arbete inte redan är en del av missbrukarens vardag. Vår problematisering kan stärkas med hänvisning till redogörelser över hur alkoholmissbruk är överrepresenterat inom vissa, främst mansdominerade, yrken (Larsson & Stafström, 2002:35, 41-42). Här ämnar vi göra en poäng av att missbruk även förekommer bland människor som har arbeten. Detta visar på att missbruk inte är beroende av en arbetslös situation. Vi ifrågasätter således socialtjänstens resonemang i citat (2) kring arbete som en nödvändig rehabiliterande kraft, då arbetande missbrukare blir en paradox. Det blir således tydligt att arbetet, i linje med föregående analys av SOU 1981:7, ämnar fylla andra *nödvändiga* funktioner i rehabiliteringen för den

klassbetingade missbrukaren, vilket stärker vår analys om att arbete snarare kan förstås som en fostran in i samhällsordningen.

Den sociala konstruktionen av hemlösa som missbrukare samt missbruk som ett hemlöshetsproblem återkommer i citat (3). "Psykiska störningar" betonas också i relation till hemlösheten utan att redogöra för huruvida det kan förstås som bakomliggande orsaker till eller verkningar av hemlösheten. Dock redogörs det för hur stor andel av de hemlösa har dokumenterade missbruksproblem, som i ljus av tidigare SOU:er vilket erkänner att inte *alla* hemlösa är missbrukare. Likväl förs en diskussion om missbruk i relation till hemlöshet vilket trots allt flätar samman narrativen.

SOU 2000:14 & SOU 2001:95

- (1) "I de större städerna möter vi hemlösa på gator och torg, ibland förvirrade och ofta socialt utslagna. Mötet formar ofta allmänhetens föreställning om den hemlöse. Bilden förstärks genom bland annat reportage som media förmedlar där hemlösa ofta personifieras av människor som är uteliggare och socialt utslagna, ofta med psykiska störningar och grava missbruksproblem." (SOU 2000:14, s. 13)
- (2) "Men det finns också exempel på personer som utestängts, "straffat ut sig", från härbärgen och andra korttidsboenden, och som därmed i realiteten inte omfattas av bestämmelsen i 3 § socialtjänstlagen om att "kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver. [...] Boendeinsatser som riktas till missbrukare har ofta en tydlig dominoeffekt: om klienten återfaller i missbruk eller bedöms missköta sig utestängs han eller hon från exempelvis sysselsättningsaktiviteten, vilket riskerar att också leda till att man går miste om sin plats i boendet. I förlängningen kan rätten till försörjningsstöd äventyras under kortare eller längre period eftersom klienten inte följer den upprättade arbetsplanen." (SOU 2001:95, s. 87-88)
- (3) "Socialstyrelsens kartläggning från 1999 visar att de personer som har rapporterats som hemlösa i stor utsträckning har alkohol- och drogproblem." (SOU 2001:95, s. 123)
- (4) "En relativt hög andel av missbrukarna är således både hemlösa och lider av en psykisk störning." (SOU 2001:95, s. 133)

Här har vi valt att behandla SOU 2000:14 och SOU 2001:95 under samma avsnitt eftersom det utifrån en historisk aspekt går att behandla dem ihop då det endast skiljer dem ett år emellan. I citat (1) lyfts det fram att gatubilden av hemlöshet är just en gatubild vilken förstärks av samhällets narrativ. Detta läser vi som en problematisering av definitionen där hemlöshet reserveras till individer med beroende- och psykiska problematiker. Detta skulle kunna förstås som att meningsskapandet av hemlöshet, med hänsyn till tidigare SOU:er, är på väg att få ny form. Samtidigt kan vi i citat (3) och (4) se att denna utveckling inte är rätlinjig, utan möter motstånd i och med att SOU 2001:95 fortfarande reproducerar föreställningen om hemlöshet som ett asocialitetsfokuserat problem, genom att redovisa för missbruk och

psykiska problematiker i resultaten av kartläggningen från 1999, utan att diskutera verkan och orsak. Citat (3) och (4) flätar narrativt samman såväl hemlöshet med missbruk som missbruk med hemlöshet. Resultaten uppges vara baserade på socialstyrelsens kartläggning från 1999. Med avstamp Hansen Lövstrand vill vi framhäva att kartläggningar såsom denna ofta kan vara missvisande eftersom de sällan inkluderar den totala gruppen, utan snarare generaliserar resultaten utifrån en bråkdel av gruppen. En kartläggnings resultat speglar vilka uppgiftslämnarna är; i detta fall Socialtjänsten (Hansen Lövstrand, 2007:203). Klienter vid Socialtjänsten utgör en specifik hemlös målgrupp; inte hemlöshetens totala målgrupp. Individer som saknar bostad men inte har övriga sociala problem inkluderas således inte i Socialtjänstens kartläggningar och statistik. Statistiken bidrar således till en konstruktion av hemlöshet som ett missbruksproblem; något som utifrån ovan förda redogörelser blir missvisande (ibid). Detta har vidare konsekvenser för vilka insatser som presenteras, vilket kan förstås mot bakgrund av att kravet på drogfrihet blev etablerat i samtid med dessa två SOU:er från 2000-talet (ibid:199).

Samtidigt redogörs det i citat (2) för hur boendeinsatser som riktas till missbrukare kan ha en dominoeffekt, där man menar att återfall i missbruk kan leda till att man går miste om sin plats på boendet eftersom då man missköter sig utestängs från sysselsättningsaktiviteten. Detta tyder på en analytisk förståelse av hur krav inte nödvändigtvis leder till en förbättrad situation för individen utan snarare kan resultera i precis tvärtom. Detta anser vi synliggör effekten av det meningsskapande som en social konstruktion innebär. Hur den sociala konstruktionen av hemlöshet ser ut, där missbruk är en del av narrativet, har effekter på vilka åtgärder som presenteras. Den sociala konstruktionen av missbruk kan utifrån vår analys förstås som kopplad till passivitet och ovilja. När åtgärder för hemlöshet bär med sig denna förståelse av missbruk, som betraktas som en del av hemlösheten, blir missbrukets tvångsåtgärder även en del av åtgärderna för hemlöshet, nämligen krav på nykterhet och skötsamhet. Utifrån citat (2) kan dessa åtgärder ha djupa konsekvenser för de som faller offer för dem. Det är således viktigt att problematisera de sociala konstruktionerna och betona dess sociala kärna, som i sig är ett uttryck för att konstruktionen lika väl hade kunnat se ut på ett helt annat sätt och vara betingad med helt andra attribut.

SOU 2018:32

- (1) "Hemlöshet och osäkra bostadsförhållanden skapar i sig sociala problem för grupper och individer, inte minst gäller detta barn som lever i hemlöshet eller i extrem trångboddhet." (SOU 2018:32, s. 85)
- (2) "Problembilden har efter hand förändrats i och med att nya grupper kommit att räknas som hemlösa. I dag är det frågan om en sammansatt problembild. Problemen kan handla om skilsmässa eller våld i nära relationer, ekonomiska problem och skulder som gör att de inte klarar de krav som hyresvärdarna ställer. Nyanlända invandrare kan ha svårt att få bostad då de inte har några tidigare referenser till bostadsmarknaden. Det finns också hemlösa som inte kan få bostäder på grund av andra problem som missbruk och psykisk sjukdom. Ju längre en person är i hemlöshet, desto större är risken att man utvecklar olika problem. En av de viktigaste åtgärderna för socialtjänsten är att se till så människor inte hamnar i hemlöshet genom att identifiera riskgrupper och hitta tidiga indikationer på sådana utlösande faktorer som kan leda till hemlöshet." (SOU 2018:32, s. 146)
- (3) "Ambitionen att nå människor med risk för eller i ett missbruk förutsätter att olika aktörer engagerar sig och tar på sig ansvar. Högkonsumenter av exempelvis alkohol kommer oftast i kontakt med hälso- och sjukvården inledningsvis medan socialtjänsten kommer in i ett senare skede. Samverkan mellan de båda och andra aktörer är av mycket stor betydelse och bör ske så tidigt som möjligt för att upptäcka och motivera människor med ett begynnande missbruk och förhindra allvarigare problem." (SOU 2018:32, s. 273-274)

I SOU 2018:32 redogörs det för en mer nyanserad problembild av hemlöshet. Dels kan vi i citat (1) se att hemlöshet ses som en orsak till andra sociala problem, snarare än en verkan av sociala problem, vilket lyfter skulden från individer som befinner sig i hemlöshet. Att sociala problem ses som orsak till hemlöshet innebär en förståelse av att det är individens egen skuld att den befinner sig i en hemlös situation. När man istället som i citat (1) betonar att sociala problem uppstår till följd av en hemlös situation, snarare än att orsakar situationen, tolkar vi det som att man indirekt befriar individen från skuld över sin situation.

Därtill ses sociala problem i SOU 2018:32 inte nödvändigtvis som individuellt orsakade, utan snarare som rotade i samhälleliga strukturella problematiker. I citat (2) beskrivs på vilka sätt som problembilden har reformerats. I linje med socialkonstruktivism menar vi att det är *problembilden* av hemlöshet som har förändrats, oberoende av att gruppen i sig nödvändigtvis har förändrats. Utifrån vår analys förstår vi detta skifte som beroende av en insikt där man konstaterat att fler målgrupper utöver målgrupperna som varit en del av den rådande problembilden finns. Utifrån denna insikt har man konstaterat behovet av en bredare problembild där även andra orsaker än missbruk, psykisk sjukdom och- eller kriminalitet, inkluderas. Det vi funnit i vårt material har aldrig tidigare skildrat orsaker som skilsmässa, våld i nära relation eller migration som orsaker till hemlöshet, vilket tyder på en bredare problembild där konstruktionen av hemlöshet inte längre är lika dominerad av missbruk, psykisk sjukdom och- eller kriminalitet.

Att man i SOU 2018:32 öppnar upp definitionen menar vi visar på ett skifte i vårt material som tidigare dominerats av en asocialitetsfokuserad definition av hemlöshet. Den asocialitetsfokuserade definitionen ligger i viss mån kvar, då faktorer som missbruk och psykisk sjukdom i citat (2) ännu betraktas som orsaker till att vissa hemlösa saknar bostad. Däremot kan vi i citatet även urskilja en bostadsfokuserad definition när det nämns att ekonomiska problem kan innebära att man inte klarar av de krav hyresvärdarna ställer eller att nyanlända saknar tidigare referenser till bostadsmarknaden. Detta anser vi pekar på en övergång till en kombinerad definition; den försvagade ställningen på bostadsmarknaden förstås dels utifrån hög konkurrens som leder till allt högre krav och hyror samt utifrån att målgrupper som drabbas av detta presenteras som socialt utsatta grupper. Således finns det i citat (2) både spår av en bostadsfokuserad och asocialitetsfokuserad definition.

Ett annat skifte som vi kan identifiera har skett är att den sociala konstruktionen börjar avvika från missbrukets tidigare klassbetingade aspekt. I tidigare SOU:er har Socialtjänstens ansvar betonats, vilket kan säga något om vilka riskfaktorer som tillskrivs missbruk; exempelvis ekonomiska och sociala problem. I citat (3) betonas hur högkonsumenter av exempelvis alkohol inledningsvis oftast kommer i kontakt med hälso- och sjukvården, vilket i sig inte relaterar högkonsumtion av alkohol till en viss klassbetingad målgrupp. Ett uppsökande arbete reserverat till Socialtjänsten kan bara förväntas nå en viss grupp missbrukare, eftersom klienter i kontakt med Socialtjänsten ofta tillhör en viss klassbetingad grupp. Att öppna upp för möjligheten att nå människor med risk för eller i ett missbruk genom samverkan mellan olika aktörer, däribland hälso- och sjukvården, öppnar även upp förståelsen av missbruk som klassbetingat.

3.1.2 Hemlöshetens och missbrukets mästernarrativ

Under detta undertema diskuterar vi hemlöshetens och missbrukets olika mästernarrativ som vi har identifierat ur analysen av materialet. Vi utläser att hemlöshetens mästernarrativ fram till SOU 2018:32 har varit missbruk. Missbruk är även en del av narrativet i SOU 2018:3, men eftersom man benämner det som en av många möjliga orsaker, utgör det inte ett dominerande narrativ (Boje, 2001:35). Återkommande i samtliga SOU:er är hemlöshetens asocialitetsfokuserade definition. Detta innebär att strukturella, bostadsfokuserade förklaringsmodeller slås ut. Vi menar att det utifrån SOU:erna blir tydligt att hemlöshetens narrativ domineras av en association med missbruk.

Om hemlöshetens mästernarrativ förstås som missbruk kan missbrukets mästernarrativ i sin tur förstås som tvångsåtgärder. I SOU 1977:40 benämns missbrukare som "nivåsänkta" i

relation till den vård de påstås inte vilja att ta emot. Detta begrepp anser vi skildrar en infantiliserande syn på missbrukare som passiva och ovilliga, vilket vidare relaterar till tankar om uppfostran och tvång. Den narrativa framställningen bidrar således med förståelsen att missbrukare behöver fostras genom tvångsåtgärder.

Tvångsåtgärder återfinns i SOU 196:22, 1977:40, 1981:7, 2001:14

- (1) "Föreligga enligt tillgänglig utredning sannolika skäl för att beslut bör meddelas om intagning i arbetshem av person som avses i 1 § eller att sådan person i stället kommer att bli intagen på sinnessjukhus för vård eller tvångsintagen på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare [...]" (SOU 1962:22, s. 8)
- (2) "Med tanke både på alkoholism- och läkemedelsmissbrukarklienteletets sammansättning, så krävdes vissa fast styrda och hårt strukturerade element i bakgrunden för att nå och vidmakthålla kontakterna. Det påpekades uttryckligt, att diskussionen egentligen sällan gäller tvång eller frivillighet, utan som regel ingenting alls eller tvång." (SOU 1977:40, s. 980)
- (3) "Samtidigt råder enighet om att samhället i vissa fall måste kunna använda sig av tvångsåtgärder mot den enskilde när detta erfordras för att avvärja ett omedelbart hot mot någons liv eller hälsa. Så kan vara fallet vid missbruk av alkohol eller narkotika." (SOU 1981:7 s. 27)
- (4) "Socialstyrelsen har i sin kartläggning 1999 av antalet hemlösa i Sverige gjort bedömningen att 53 % av samtliga manliga missbrukare som den 1 november 1998 var intagna med stöd av LVM, totalt 392 personer, 8 året därpå var hemlösa. Motsvarande andel bland kvinnliga missbrukare var 50 %.⁹ De hemlösas andel av den samlade tvångsvården för missbrukare är alltså stor." (SOU 2000:14 s. 80)

Tvångsåtgärder mot missbruk kan utifrån vårt material förstås som ett resultat av föreställningen om att missbrukaren inte själv vill bli hjälpt och vårdad. I citat (1) benämns tvångsvård i relation till alkoholmissbruk och i citat (2) skildras resonemanget att alternativen är tvångsvård eller ingen vård alls. Vidare uttrycks i citat (3) hur samhället måste kunna använda sig av tvångsvård i vissa fall av missbruk av alkohol eller narkotika. Vi kan således utläsa att tvångsåtgärder utgör ett mästernarrativ. Enligt Richardson (2000) är mästernarrativ så normaliserade att de kan förstås som *institutionaliserade* (Richardson, 2000:171). Tvångsåtgärder är en del av den svenska lagstiftningen; lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall finns kvar än idag, även om lagen har ett gediget SFS-ändringsregister. Detta visar på tvångsåtgärdens institutionalisering vilket stärker vår analys om tvångsåtgärder som missbrukets mästernarrativ.

I citat (4) konstateras att hemlösa utgör en stor andel i den samlade tvångsvården för missbrukare. Eftersom vi tidigare har utläst missbruk som hemlöshetens mästernarrativ kan vi vidare resonera kring hur missbrukets mästernarrativ (tvång) även influerar hemlöshetens narrativ. Hur problemdefinitionen ser ut har betydelse för den presenterade åtgärden (Hilte,

1996:23-24); om hemlöshet flätas samman med missbruk präglas åtgärder av denna förståelse. När missbrukets åtgärder är präglade av tvång kan vi således förstå hur även hemlöshetens åtgärder blir präglade och influerade av tvång, eftersom hemlöshetens mästernarrativ utifrån vårt material är missbruk. Vi menar att tvångsåtgärder relaterar till krav och villkor och kan således sättas i kontext till de inackorderingshem som har krav på drogfrihet. Genom detta resonemang kan vi se hur förståelsen av hemlöshet som ett missbruksproblem leder till en förståelse där krav på drogfrihet legitimeras eftersom missbruket relaterar till tvångsåtgärder.

I vårt material går det att urskilja hur narrativen hemlöshet och missbruk genomgått en rad förändringar. I SOU 1962:22 benämns hemlösa som lösdrivare; en målgrupp som man starkt associerar med missbruk, kriminalitet och psykiska avvikelser samt beskrivs som lata och samhällsfarliga. Genom SOU 1977:40, 1981:7 och 1994:139 fortlöper redogörelser för hemlöshet som ett missbruksproblem, tvångsåtgärder betonas i relation till missbruk och missbruket beskrivs utifrån klassbetingade egenskaper. Detta tyder på en tydlig asocialitetsfokuserad definition av hemlöshet. Att definitionerna inte varierat, utan ensidigt varit asocialitetsfokuserade under dessa SOU:er menar vi visar på hur SOU:er ständigt förhåller sig till och bygger på varandra. Narrativen som skildras i dessa SOU:er uppstår således inte ur tomma intet, utan de relaterar hela tiden bakåt till tidigare problemdefinitioner och föreställningar (Richardson, 2000:169). Hemlöshet i SOU 2018:32 har, till skillnad från de tidigare SOU:erna, en bredare begreppsdefinition som tar hänsyn både till asocialitetsfokuserade och bostadsfokuserade förklaringar. Här ser vi en tydlig narrativ utveckling från såväl konstruktionen av hemlöshet som ett missbruksproblem samt konstruktionen av missbruk som klassbetingat. Detta eftersom man inkluderar fler orsaker än missbruk i problemdefinitionen av hemlöshet samt att man omdirigerar ansvaret för uppsökande verksamhet från Socialtjänsten till sjukvården. Utifrån narrativets utveckling menar vi att det inte råder samklang mellan ett eventuellt krav på drogfrihet den utvecklade problemdefinitionen. Ett krav på drogfrihet tycks snarare relatera till hur hemlöshetens narrativ såg ut i SOU 1962:22, 1977:40, 1981:7 och 1994:139, där hemlöshet flätades samman med missbruk.

3.2 Identifierade spår av moral

Under detta teman analyserar vi vilka spår av moral som kan identifieras i SOU:erna. Vi utgår från teorier om moral, makt och intersektionalitet. För att ytterligare strukturera och tydliggöra analysen har vi delat upp temat i två underteman: moralen och ungdomen samt moralen och arbetet. Vi undersöker just “spår av” moral eftersom det implicit snarare än explicit uttrycks i materialet. Under detta tema lägger vi inte vikt vid att analysera en narrativ utveckling av hur moralen uttrycks i materialet och vi kommer således inte att inkludera citat från varje SOU.

3.2.1 Moralerna och ungdomen

- (1) “Ett synnerligen allvarligt förhållande är, att lösdrivarna genom det inflytande de övar lockar andra, särskilt yngre personer, som ännu inte blivit rotfasta i samhället, att likaledes föra ett lättjefullt och oordentligt liv med risk att alltmera förfalla.” (SOU 1962:22, s. 41)
- (2) “Den ungdom som råkat på avvägar bör omhändertras och hjälpas att föra ett ordnat och samhällsnyttigt liv, och ingripande bör ske mot personer, som genom sitt sedeslösa leverne förleder ungdom till otukt.” (1962:22 s.18)
- (3) “Socialberedningen framhöll att socialtjänstens erbjudande förhållningssätt inte får leda till att unga missbrukare lämnas ifred med sitt missbruk. De yngre missbrukarna har i regel inte hunnit få några omfattande medicinska skador av missbruket men är på väg ut ur alla viktiga sociala sammanhang. Om socialtjänsten intar en passivt erbjudande hållning mot omotiverade unga missbrukare riskerar deras sociala situation att bli helt förödd.” (SOU 1994:139, s. 234)
- (4) “Den omfattande arbetslösheten bland ungdomen är troligen den viktigaste faktorn att angripa för att minska missbruket.” (SOU 1977:40, s. 67)

Utifrån citat (1) från SOU 1962:22 kan vi urskilja hur lösdrivarnas inflytande över andra, då specifikt yngre människor, problematiseras. Lösdrivarna menas ha inflytande över den yngre målgruppen genom sitt sedeslösa, eller omoraliska, levnadssätt. Dels förstår vi detta som en konstruktion av lösdrivarnas lättjefulla och oordentliga liv som ett direkt hot mot samhällets yngre medborgare, men det kan även säga något om det värde man tillskriver unga i relation till äldre. Detta synliggörs även i citat (2) där man propagerar för *omhändertagande* av ungdomar som *råkat* hamna på avvägar, och att *ingripande* bör ske mot personer som förlet dessa ungdomar till otukt. Dessa ordval blir intressanta för analys, då det genom ordet “råkat” blir tydligt att ungdomen inte själv bär skuld för sin situation och bör *omhändertras*. Att ungdomar inte själva bär skulden innebär att skulden åläggs någon annan och denna ska straffas genom *ingripande*. När skulden för handlandet inte läggs på ungdomen själv, betonas inte heller handlandet som omoraliskt. Den omoraliska handlingen blir reserverad till den

som bär skulden; den vuxna människan som förlett ungdomen in till otukt. Unga blir en målgrupp som ska prioriteras över vuxna, i relation till skuld och värde. Att utsätta den värdefulla unga målgruppen för hot, vilket de vuxna lösdrivarna anses göra, menar vi utifrån citat (1) och (2) bedöms som oönskat samt omoraliskt beteende.

Lamont (2000) använder sig av begreppet “social förorening” för att skildra samhällets syn på bland annat missbruk (Lamont, 2000:40). Detta sätt att betrakta missbruk som en social förorening, vilket går att likställa med oönskat beteende, konstruerar missbrukande individer dels som ett samhälleligt problem samt vidare som ett hot mot ‘det rena och ordningsamma samhället’. Denna sociala förorening karaktäriseras av en brist på självdisciplin, kriminalitet och låg samhällsstatus (ibid). Detta har en stigmatiserande effekt på gruppen missbrukare eftersom de bryter mot den ‘normala’ reproduceringen av samhällets sociala ordning (ibid). Att leva jämsmed höga moraliska normer är ett sätt att förvärva eller bekräfta sin värdighet (ibid:44); att hänge sig till socialt förorenande beteenden har således en motsatt effekt. Utifrån detta resonemang menar vi att missbrukare, genom att hänge sig åt socialt förorenande och oönskade beteenden, fränsäger sig sin värdighet.

I relation till skuld framgår det vidare i citat (3) att yngre missbrukare i regel inte hunnit få medicinska skador av sitt missbruk och således bör få särskild prioritet i relation till Socialtjänsten. Här skildras hur vissa missbrukare ses som mer “värda” att hjälpa, vilket är en föreställning som tydligt präglas av ålder. En ung person har ännu inte “förlorats” till missbruket och blir såväl lättare som viktigare att hjälpa. Att människor värderas olika i relation till åtgärder och hjälp går vidare att koppla till maktteori, eftersom dessa värderingar knyter an till maktförhållanden som är en del av samhälleliga strukturer. Utifrån materialet kan vi utläsa att ålder utgör ett skikt i samhällsstrukturen. Enligt Järvinen handlar socialt arbete inte endast om att hjälpa och ge stöd, utan även att ha kontroll och makt över samhällets socioekonomiskt svagaste individer (Järvinen i Meeuwisse & Swärd, 2004:253-254). Utifrån materialet menar vi att ungdomar betraktas som en del av samhällets socioekonomiskt svagaste individer, då de ännu inte är rotfasta i samhället och således lättpåverkade av oönskat beteende. Unga människor blir med tanke på sin ålder viktigare att kontrollera eftersom man då kan “förebygga” oönskat beteende, innan det slagit rot.

I relation till tidigare förda resonemang kring tvångsvård som åtgärd mot missbruk, vilket baseras på missbrukarens påstådda “naturliga ovilja” att bli kvitt sitt missbruk, blir det intressant att dessa åtgärder inte är en del av ungdomens missbruks-narrativ. Här betonas inte ovilja eller passivitet, snarare framhålls att socialtjänsten inte bör inta en “passivt erbjudande hållning” mot omotiverade unga missbrukare. Ur ett intersektionellt perspektiv bär

missbrukets narrativ, som tidigare påpekat, intersektioner av kön och klass, men vi kan även utläsa intersektioner av ålder. Åtgärder och bemötanden i relation till missbruk menar vi framstår som åldersbetingat. Det blir åter tydligt hur sociala konstruktioner, definitioner och förståelser av problem leder till specifika åtgärder, som utifrån andra förståelser hade kunnat se helt olika ut. Vi utläser inte passivitet, ovilja och skuld som del av definitionerna kring ungdomars missbruk, vilket i jämförelse med vuxnas missbruk resulterar i andra presenterade åtgärder och bemötanden. Dessa är snarare motiverade av omhändertagande av individen själv snarare än att skydda samhällsordningen från det hot missbruket innebär.

3.2.2 Moralen och arbetet

Under detta undertema analyserar vi materialet utifrån de spår av moraliska värderingar i relation till arbete som vi har identifierat. Vi kommer även att dra in synen på asocialitet och oönskat beteende.

Moraliska värderingar i relation till arbete

- (1) "Lösdrivarklientelet består av huvudsakligen stationära, parasiterande, arbetskygga element..." (SOU 1962:22, s. 100)
- (2) "Syftet är rehabilitering till ett nyktert liv samt att bryta bidragsberoende, passivitet och utslagning genom en övergång till egen försörjning." (SOU 1994:139, s. 217)
- (3) "Att människor har arbete och bostad är av grundläggande betydelse för möjligheterna att leva ett aktivt och självständigt liv." (SOU 1994:139, s. 314)
- (4) "Projektet syftar till att ge stöd så att den enskilde kan klara av ett eget självständigt boende och kunna etablera en vardag i form av utbildning, arbete eller annan meningsfull sysselsättning." (SOU 2000:14, s. 85)

Ärlighet, integritet och hårt arbete menar Lamont är egenskaper som förknippas med moral. Omoraliska egenskaper är i kontrast oärlighet, ansvarslöshet, lathet och att vara i beroendeställning (Lamont, 2000:19). När missbrukare framställs som passiva och ovilliga att bli nyktra, som tidigare resonerats kring, konnoterar det till egenskaper som ansvarslöshet och lathet. Vi kan således utifrån Lamonts resonemang förstå hur missbrukarna konstrueras som omoraliska när egenskaper som dessa tillskrivs dem. Den moraliska ordningen, vilken Lamont menar strukturerar och kategoriserar människor i en hierarkisk moralisk ordning, är mer påtaglig i samhällets lägre klasser då det främst är dessa grupper som faller offer för stämplingen som omoraliska (ibid:22). Detta eftersom den moraliska ordningen är ett resultat

av samhällets maktstrukturer; de som har makt är också ofta de som bestämmer vad och vem som betraktas som omoraliska. Detta blir intressant i förhållande till arbete, som tidigare diskuterats i relation till dess påstådda rehabiliterande kraft. Att vara hårt arbetande anses vara en moralisk egenskap. När lösdrivare benämns som arbetsskygga i citat (1) kan vi således förstå dem även som omoraliska. I citat (2) är en del av rehabiliteringen mot missbruk även en åtgärd att bryta bidragsberoende och passivitet, vilket åter går i linje med Lamonts lista över omoraliska egenskaper. Det blir utifrån detta tydligt hur konstruktionen av hemlösa och missbrukare står i tydlig relation till moral - eller *omoral*.

Vi har tidigare diskuterat och problematiserat hur arbete konstruerats som en nödvändig del i rehabiliteringen av missbrukare. Att det är just arbete som propageras för säger något om den klassbetingade målgrupp åtgärden riktas mot. Om det hade varit ett socialt problem som inkluderat människor ur högre klasser, hade arbete fortfarande varit en del av åtgärden? Det blir återigen tydligt att missbrukets sociala konstruktion som nära sammanlänkat med en viss (låg) socioekonomisk klass, innebär åtgärder som hade sett väldigt annorlunda ut om problemet konstruerats eller definierats på ett annat sätt. Att arbete propageras för kan även förstås utifrån moral, eftersom det anses vara moraliskt att vara hårt arbetande, men även eftersom moraliska stämplingar främst är något som samhällets lägre klasser faller offer för. Utifrån vår tolkning kan det således antas att denna socioekonomiska grupp ständigt förhåller sig till och måste gestalta moral, genom vilken de bevisar sig värdiga. Vi kan även sätta resonemanget i relation till "det dolda missbruket". När en hög socioekonomisk klass inte är en del av missbrukets definition blir det i denna klass lättare att hemlighålla missbruket; det blir *osynligt*. Vidare kan missbrukare i högre sociala positioner, utifrån vår analys av materialet, förstås som befriade från missbrukets moralisering eftersom den begränsas till den sociala hierarkins lägre skikt.

3.3 Kopplingen mellan moral och krav på drogfrihet

Utifrån vårt material hävdar vi att tvång är missbrukets mästernarrativ. Missbruk är i sin tur en del av hemlöshetens narrativ eftersom missbruk ständigt återkommer i hemlöshetens problemdefinition. När det förekommer krav på nykterhet på inackorderingsboenden för hemlösa, menar vi att detta kan ses i relation till hur missbrukets tvångsnarrativ influerar hemlöshetens narrativ. Vidare har vi utifrån vårt material konstaterat att den sociala konstruktionen och förståelsen av missbruk är betingat av klass, kön, ålder samt funktionalitet.

Missbrukets klassbetingelse anser vi har koppling till moral. Detta då lägre samhällsklasser i större utsträckning än högre samhällsklasser värderas utifrån moral (Lamont, 2000:22). Eftersom missbruket reserveras till lägre samhällsklasser, blir missbruket sammanflätat med omoral. Moral kan således betraktas som ett klassbetingat krav. Att ställa krav på moral på socialt utsatta grupper tolkar vi som en myndighetsutövning, vilken i sin tur kan kopplas till makt. Som tidigare diskuterat handlar socialt arbete om att bland annat kontrollera samhällets socioekonomiskt svagaste individer (Järvinen i Meeuwisse & Swärd, 2004:253-254). Vi menar att detta kan ses i relation till att bryta djupt etablerade oönskade beteenden hos vuxna individer med låg status i samhällets moraliska ordning. Eftersom missbrukare, enligt vår analys, framställs som att de väljer att leva omoraliskt då 'missbruk är ett val', förvärvar de ingen värdighet (Lamont, 2000:44) och blir således inte värda att få villkorslös hjälp. Denna förståelse relaterar till hemlöshet eftersom missbruk är hemlöshetens mästernarrativ. Detta innebär att förståelsen av hemlösa präglas av förståelsen av missbrukarna som ovärdiga av villkorslös hjälp. Detta resulterar i att villkor och krav blir förutsättningar för att hjälp ska ges. Genom att uppfylla krav och villkor blir hemlösa *värdiga* att få hjälp. Detta ger oss en möjlig förståelse för var kravet på drogfrihet skulle kunna komma från och visar på att detta krav skulle kunna grunda sig i moraliska värderingar.

4. Avslutning

4.1 Sammanfattning av analysen

För att sammanfatta analysen kommer vi att kort att redogöra för de mest framträdande analysresultaten av varje SOU. I SOU 1962:22 och 1977:40 dominerar en tydlig asocialitetsfokuserad definition av hemlöshet; inbyggt i denna definition är att ansvar och skuld läggs på individen själv. Missbruk konstrueras som ett hot mot samhället och arbete mot missbruk skildras således som ett ordningsfrämjande arbete för att upprätthålla samhällets sociala ordning och trygghet. I SOU 1981:7 kunde vi utläsa en tydlig förändring kring vem och vad insatser mot missbruk ska skydda. Hotet mot samhällsordningen går över i en mer vårdpräglad förståelse, där man värnar om liv och hälsa. Missbrukarna presenteras som ovilliga att söka vård, vilket analytiskt relaterar till förståelsen av tvångsvård som nödvändig för denna målgrupp. Vidare skildras missbrukets klassbetingelse genom att resonemang kring missbruk centreras runt en viss (låg) socioekonomisk klass. Missbrukets klassbetingelse menar vi vidare relaterar till arbete som presenterad åtgärd och rehabilitering. Arbetet förstår vi delvis som en fostrande process som handlar om att upprätthålla en

samhällsvärdig identitet för samhället, snarare än att bli frisk för sin egen skull. Även i SOU 1994:139 är missbrukets klassbetingelse tydlig. Här problematiserar vi vidare arbetet som en del i rehabiliteringen då det förutsätter att människor som redan arbetar inte kan vara missbrukare. Denna förutsättning ringar in en specifik socioekonomisk klass som har betydelse för vem som av samhället betraktas som missbrukare. I SOU 2000:14 och 2001:95 kan vi identifiera hur hemlöshetens narrativ är på väg att ta ny form. Det resoneras kring hur förståelser av hemlöshet styrs av en gatubild och boendeinsatser för missbrukare problematiseras utifrån dess dominoeffekt. Denna utveckling är dock inte linjär, utan möter visst motstånd i och med att SOU:erna fortsätter att reproducera den vedertagna bilden av hemlöshet som sammanflätat med psykisk ohälsa och missbruk. Slutligen, i SOU 2018:32 skildras en relativt nyanserad bild av hemlöshet. Hemlöshet ses som orsak till, inte verkan av, sociala problem vilket innebär ett skifte som i viss mån frigör individen från skuld och ansvar över sin situation. Strukturella förklaringar får starkare fäste; den asocialitetsfokuserade definitionen kombineras med den bostadsfokuserade definitionen. Vidare redogörs för fler orsaker än missbruk och psykisk ohälsa, bland annat skilsmässa, våld i nära relation och migration, vilket öppnar upp och nyanserar problembilden av hemlöshet.

I analys av moral diskuterade vi hur ungdomar tillskrivs ett eget narrativ i relation till missbruk, där andra åtgärder och förståelser presenteras. Missbrukande ungdomar förstås i större utsträckning än vuxna missbrukare som offer, vilket innebär att de inte själva bär ansvar för sin situation. När det gäller skuld och moral i relation till missbruk tillhör således ungdomar en helt annan kategori än den vi genomgående diskuterat i vår analys. Vidare diskuterade vi på vilka sätt arbete som åtgärd för missbruk och hemlöshet kan kopplas till moral samt hur moralen är klassbetingad och reserverad till lägre samhällsklasser.

4.2 Slutsatser

Vi har gjort en narrativ undersökning av sju statliga utredningar publicerade under ett tidsspänn mellan 1962 och 2018. Vårt huvudsakliga fokus har varit att undersöka hur narrativen kring hemlöshet och missbruk har sett ut samt att kartlägga narrativens utveckling för att därefter, utifrån de resultaten, kunna uttala oss om krav på drogfrihet och dess koppling till moral. Vi har utifrån vårt material kunnat dra slutsatsen att narrativen har genomgått en förändring; från en tydlig asocialitetsfokuserad definition, där hemlöshet och missbruk utgör ett hot mot samhället, skuld och ansvar åläggs individen och arbete värderas högt, till bredare definitioner med kombinerade bostads- och asocialitetsfokuserade

definitioner, med betoning på strukturellt ansvar och värdet av förebyggande arbete. Hemlöshetens narrativ har fokuserats kring missbruk, psykisk ohälsa och andra sociala problematiker. Missbrukets narrativ har fokuserats kring ovilja, passivitet och tvångsvård. Vi har vidare sökt förstå krav på drogfrihet genom dessa presenterade narrativ utifrån deras mästernarrativ. Utifrån vår analys har vi förstått krav på drogfrihet utifrån hemlöshetens narrativa sammanflätning med missbruk. Denna sammanflätning innebär att även hemlösheten präglas av föreställningar av tvångsmetoder som nödvändiga åtgärder. När föreställningen är att missbrukaren inte själv *vill* bli nykter blir förståelsen att nykterhet är något hen genom olika metoder ofrånkomligt behöver tvingas till. I förlängningen menar vi att denna förståelse präglar hemlöshetens narrativ då hemlöshet konstrueras som ett missbruksproblem; om missbruk ligger bakom hemlösheten måste individen bli nykter för att komma ur den hemlösa situationen. Eftersom nykterhet konstruerats som något den missbrukande individen känner ovilja inför, innebär det att den hemlösa måste tvingas till nykterhet. Tvånget i hemlöshetens narrativ är, enligt vår förståelse, krav på drogfrihet; krav på drogfrihet blir hemlöshetens tvångsåtgärd.

Spår av moral kan identifieras i narrativen från de sju SOU:erna vi har undersökt; främst genom resonemang kring arbete och missbrukande ungdomar. Arbete som vårdande kraft återfinns i såväl fattigvården som socialtjänsten. Utifrån vår analys menar vi att detta även kan ses som en fostrande åtgärd, då hårt arbete har en moraliskt fostrande effekt. Denna moraliska fostran transformerar den "socialt förorenande" individen till en "samhällsnyttig medborgare". Vidare ser missbrukets narrativ olika ut i relation till ungdomar och vuxna. Ungdomar faller *offer* för vuxnas negativa inflytande och frigörs således från skuld och ansvar över sitt missbruk. Ungdomens missbruk blir således den vuxna missbrukarens skuld, vilket förstärker dennes omoral då den utsätter de enligt samhället värdefulla individerna för negativa influenser.

Avslutningsvis har vi identifierat en klassbetingad koppling mellan moral och krav på drogfrihet eftersom moraliska värderingar reserveras till samhällets lägre socioekonomiska klasser. Vi kan dock inte bortse från att det idag finns andra belägg för kravet än en klassbetingad moralisering. Detta med hänvisning till Beijers hus som ställer krav på drogfrihet som, enligt vår kontaktperson, är behovsmotiverat snarare än moralbaserat (se bilaga 2). Vi kan inte hävda att krav på drogfrihet *endast* motiveras utifrån moral i förhållande till hemlöshet. Det vi däremot kan argumentera för, utifrån vår analys av vårt material, är att konstruktionen av hemlöshet som ett missbruksproblem influerar och påverkar vår sociala förståelse av hemlöshet idag. Om krav på drogfrihet inte är något som aktivt

beslutas kring genom överväganden och problematiseringar (se bilaga 3) utan bara tas för givet som självklart, menar vi att beslutet skulle kunna förstås som grundat i en latent moralism. Detta eftersom narrativen om hemlöshet och missbruk, i linje med ovan förda resonemang, bär på förståelser av krav och tvång som nödvändiga (moraliserande) åtgärder. Vi menar att dessa förståelser utgör ett slags socialt arv, vilket influerar våra föreställningar om dessa fenomen än idag. Detta resulterar i att åtgärder som krav på drogfrihet kan tas för givet, eftersom de framstår som självklara. När åtgärder som dessa tas för givet som självklara och inte reflekteras kring, menar vi att de skulle kunna förknippas med moral. Huruvida det är vanligt eller ovanligt att dessa åtgärder tas för givet kan vi däremot inte uttrycka oss om. Vi menar heller inte att varje enskilt boendes resonemang kring kravet nödvändigtvis är kopplat till moral, som i Beijers hus fall där krav snarare tycks vara behovsmotiverat.

4.3 Reflektioner och förslag på vidare forskning

Vi är begränsade i vad vi kan säga om hur vanligt det är idag med krav på drogfrihet eftersom vi inte fick tag i några beslutsdokument från inackorderingshem som har krav på drogfrihet. Om vi hade haft möjlighet att komplettera vårt empiriska material med beslutsdokument hade det tillåtit en mer nyanserad analys då vi haft underlag på hur enskilda boenden motiverat och resonerat kring kravet. Med dessa dokument hade vi även fått viss förståelse för hur vanligt eller ovanligt det är med krav på drogfrihet på inackorderingshem idag.

En annan begränsning är vårt sätt att närma oss materialet, det vill säga genom att ordsöka i vårt material. Om vi valt ett annat angreppssätt, exempelvis att läsa SOU:erna från pärm till pärm, hade detta troligtvis påverkat såväl vår analys som våra slutsatser. Vår ingång till ämnet har likväl styrt våra resultat då det alltid finns risk för att man förbiser det som inte går i linje med ens tes. Vår tes riskerar alltid att styra vad vi ser och inte ser när vi behandlar och gör urval i materialet.

Vi har utifrån vårt material kunnat identifiera en förändring i hemlöshetens narrativ. Vi anser att det behövs kompletterande forskning kring vilken roll bostadsbrist i Sverige haft när det kommer till den narrativa förändringen kring hemlöshet. Spelar ökad bostadsbrist in i att det mer samtida narrativet präglas av en mer bostadsfokuserad definition med strukturell förankring? Vår analys sträcker sig endast fram till 2018; mycket kan ha hänt på fyra år. Finns det vidare evidens för att den utveckling vi kunnat konstatera faktiskt ägt rum?

Vidare hade det varit intressant att, i ett större projekt, göra en studie kring kravet på drogfrihet på inackorderingshem där man intervjuar sektionschefer och de som bor på boendena. Detta hade kunnat ge större förståelse för upplevda erfarenheter från perspektiv både under- och ovanifrån, samt inblick i hur enskilda boenden faktiskt motiverar krav eller icke-krav på drogfrihet.

Litteraturförteckning

- Ahrne, G. & Svensson, P. (red). (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. Liber: Stockholm.
- Andréasson, S. (red), (2002). *Den svenska supen i det nya Europa - Nya villkor för alkoholprevention: en kunskapsöversikt*. Statens Folkhälsoinstitut. 2002:11. Förlaget Gothia.
- Boje, D., M. (2001). *Narrative Methods for Organizational & Communication Research*. SAGE Publications, Ltd: London.
- Boréus, K. (2015). "Texter i vardag och samhälle" i Ahrne, G. & Svensson, P. (red), (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. Liber: Stockholm.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3:e upplagan. Översättning av Björn Nilsson. Liber: Stockholm.
- Eriksson, T. (2000). "De som inte vill något får bo på natthärbärge" *Om hemlösa missbrukare*. Agora: Stockholm.
- Hansen Löfstrand, C. & Nordfeldt, M. (red), (2007). *Bostadslös! Lokal politik och praktik*. Gleerup: Malmö.
- Hansen Löfstrand (2007). "Det är ju ofta drogen som är största boven - Missbruksvård som åtgärder mot hemlöshet" i Hansen Löfstrand, C. & Nordfeldt, M. (red), (2007). *Bostadslös! Lokal politik och praktik*. Gleerup: Malmö.
- Hill Collins, P. & Bilge, S. (2016). *Intersectionality*. Polity Press: Cambridge.
- Hilte, M. (1996). *Avvikande beteende - en sociologisk introduktion*. Studentlitteratur: Lund.
- Jupp, V. (2006). *The SAGE Dictionary of Social Research Methods*. SAGE Publications, Ltd.
- Järvinen, M. (2004). "Hjälpens universum - ett maktperspektiv på mötet mellan klient och system" i Meeuwisse, A. & Swärd, H. (red), (2004). *Perspektiv på sociala problem*. Natur och Kultur: Stockholm.
- Knutagård, M. (2006). *Sista utposten, vägen in och det hållbara boendet. En utvärdering av tre projekt för att motverka hemlöshet*. Research Reports in Social Work, no. 3, vol. 2006.
- Knutagård, M. (2009). *Skälens fångar: Hemlöshetsarbetets organisering, kategoriseringar och förklaringar*. Egalité: Malmö.
- Lamont, M. (2000). *The Dignity of Working Men, Morality and the boundaries of race, class and immigration*. Harvard University Press: Cambridge Massachusetts.
- Larsson, S., & Stafström, M. (2002). "Klass- och etnicitetsperspektiv" i Andréasson, S. (red), (2002). *Den svenska supen i det nya Europa - Nya villkor för alkoholprevention: en kunskapsöversikt*. Statens Folkhälsoinstitut. 2002:11. Förlaget Gothia.

Lieblich, A., et. al. (red), (1998). *Narrative Research : Reading, Analysis and Interpretation*. Sage Publications: Thousand Oaks.

Länsstyrelsen (2019). *Regional bostadsmarknadsanalys för Skåne 2019 - En uppdelad bostadsmarknad*. Länsstyrelsen: Skåne.

Meeuwisse, A. & Swärd, H. (2004). *Perspektiv på sociala problem*. Natur och Kultur: Stockholm.

Nordfeldt, M. (2007). "Bostadslöshetsarbete i fyra kommuner - Boendetrappor, koalitioner och mellanrum" i Hansen Löfstrand, C. & Nordfeldt, M. (red), (2007). *Bostadslös! Lokal politik och praktik*. Gleerup: Malmö.

Richardson, B. (2000) "Recent Concepts of Narrative and the Narratives of Narrative Theory" i *Style*, vol 34(2): 168-175.

Sahlin, I. (1992). "Att definiera hemlöshet" i *Sociologisk forskning*, vol. 29(2): 52-71.

Sahlin, I. (2004). "Sociala problem som verklighetskonstruktioner" i Meeuwisse, A. & Swärd, H. (red), (2004). *Perspektiv på sociala problem*. Natur och Kultur: Stockholm.

Sahlin, I. (2013). "Bostadslöshet som politiskt resultat" i *Fronesis*, vol. 42-43: 53-64.

Sarnecki, J. (2017). *Brottsligheten och samhället*. Andra upplagan. Studentlitteratur: Lund.

SBU (2019). "Missbruk och beroende av alkohol och narkotika – Kunskapsläget för utredningar och insatser inom socialtjänsten. En kartläggning av systematiska översikter". Stockholm: Statens beredning för medicinsk och social utvärdering. SBU-rapport nr 296.

Squire, C. (2008). "Approaches to Narrative Research" i *ESRC Centre for Narrative Research*. London.

Swärd, H. (2004). "Att förklara hemlöshet" i *Socialmedicinsk tidskrift*, vol. 81(1): 8-13.

Uhnoo, S. (2019). *Bostad först. Egalité*. Stockholm.

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Vetenskapsrådet: Stockholm.

Wenneberg, S., B. (2010). *Socialkonstruktivism - positioner, problem och perspektiv*. Översättning av Björn Nilsson. Liber: Malmö.

Statens offentliga utredningar

SOU 1962:22 Samhällsfarlig asocialitet

SOU:1977:40 Socialtjänst och socialförsäkringstillägg - lagar och motiv

SOU 1981:7 Lag om vård av missbrukare i vissa fall

SOU: 1994:139 Ny socialtjänstlag: huvudbetänkande

SOU 2000:14 Adressat okänd - om hemlöshetens bakgrund, orsaker och dynamik

SOU 2001:95 Att motverka hemlöshet. En sammanhållen strategi för samhället

SOU 2018:32 Ju förr desto bättre - vägar till en förebyggande socialtjänst

Elektroniska källor

Bertilsson, C. & Hedenström-Ilmonen, J. (2007). *'Egentligen ser jag mig inte som hemlös direkt' En studie om hemlösa personers självbilder*. Kandidatuppsats inom socialt arbete vid Göteborgs universitet.

URL: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/4483/1/C_Bertilsson_J_Hedstroem_Ilmonen.pdf

Malmö stad (2020). "Boenden för hemlösa". Senast uppdaterad: 6-10-2020. [Hämtad: 12-11-2020].

URL: <https://malmo.se/Service/Stod-och-omsorg/Hemloshet/Boenden-for-hemlosa.html>

IQ (2016:2). "Nykter på jobbet – en hederssak?". [Hämtad: 27-12-2020].

URL: https://storage.googleapis.com/iqplattform/405f0702-iq_alkohol_jobbet_2016.pdf

Regeringskansliet. "Statens offentliga utredningar". [Hämtad: 04-12-2020].

URL: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/>

Socialstyrelsen. (2018). "Klassifikationen ICD-10". Publicerad: 07-12-2018. Senast ändrad: 13-10-2020. [Hämtad 16-11-2020].

URL:

<https://www.socialstyrelsen.se/utveckla-verksamhet/e-halsa/klassificering-och-koder/icd-10/>

Socionomen (2016). "När bubblan spricker". Publicerad: 22-04-2016. Skriven av Lena Engelmark. [Hämtad: 15-12-2020].

URL: <https://socionomen.nu/reportage/nar-bubblan-spricker>

Bilagor

Bilaga 1: Mail från kontaktperson på Bostadsbyn, Malmö

19 september, 2020

Hej Kristina och Julia! För mig är det viktigt att det i alla fall delvis svarar på varför kravet på drogfrihet finns eller var det kommer ifrån, då jag själv har en tes om att det i grunden är moraliska uppfattningar och inte evidens på att det skulle gynna målgruppen. Sedan går det ju att koppla fler frågeställningar till det. Ökad psykisk ohälsa/ökad hemlöshet är ju en intressant koppling som ni tar upp. Hemlösa med psykisk ohälsa självmedicinerar ju ofta, de kan sakna ID-kort, kontakt med läkare och så vidare som gör att det är det som återstår. I samhällets ögon är de ju då missbrukare och stängs ute från vissa boendeformer/hjälp. Det i sin tur leder till ett moment 22 då hjälpen blir ännu mer avlägsen och bruket av droger ökar för att stå ut med livet på gatan.

Bilaga 2: Mail från kontaktperson på Beijershus, Malmö

13 november, 2020

Hej Cristina och Julia,

Trevligt och intressant uppdrag ni har fått.

Något beslut eller policydokument som ni efterfrågar finns inte, men jag berättar gärna om varför Beijershus är drogfritt boende för bostadslösa personer. Jag var med och startade Beijershus drogfritt boende för bostadslösa män 1998 och på uppdrag av dåvarande Kirsebergs Stadsdelsförvaltningen som hade då övergripande ansvar för hemlösa i Malmö. Att Beijershus, Kommunens första eget boende, skulle vara drogfritt berodde på att i de få boenden (i privat regi) som fanns för hemlösa män på den tiden var det tillåtet att bruka/missbruka alkohol och narkotika. Malmö stad hade då inget boende för klienter/brukare som ville sluta med droger eller hålla sig borta från dessa, och inte heller för klienter som inte hade något missbruk. Dessa klienter valde ofta att bo på trappor, tälta, bo hos kompisar än att bo på ovan nämnda boenden med personer som var påverkade, påtända och/eller aggressiva. Klienterna som ville ha drogfritt boende var dessutom en större grupp än de som hade daglig missbruk. Vi startade Beijershus med 16 platser, var alltid fullbokade och klienterna fick köa för att flytta in. Efter några månader ville alla Stadsdelsområdena (våra kunder/idag beställare) att vi skulle utöka med platser. På den tiden var det svårt att hitta/få lokaler när man ville bedriva verksamhet för hemlösa, hyresvärderna ville inte ha missbrukare i deras fastigheter pga bl a skadegörelse, inbrott. Saken är att vi utökade med platser, först till 22 och ett år senare till 34, och fortsatte vara fullbokade och ofta med kö för att flytta in.

Vad jag vill säga är att det är behovet som gör att vi fortfarande bedriver drogfritt boende, vår målgrupp (ca 60%-65% av alla hemlösa) önskar/kräver/vill bo på drogfritt boende. Även våra kollegor på Socialtjänstens olika geografiska avdelningar önskar fortfarande fler Beijershus, och det är de som är beställare. Det finns även behov av ett boende för personer med psykisk ohälsa och utan missbruk. Vi har idag 34 platser för män, 7 för kvinnor och några lägenheter för barnfamiljer, och vi är alltid fullbokade. Beläggningen har genom åren alltid varit hög, mellan 90% och 98% och vi har alltid kö till våra platser. Personligen tycker jag att det behövs olika typ boende, bostadslösa personer är tyvärr en jättestor grupp med olika bekymmer, behov, resurser mm.

Passar även på att berätta att under alla dessa år och vid sidan av Beijershus har jag även varit med och startat första Malmö stads boende för personer med dubbeldiagnos (psykisk ohälsa och missbruk), haft nattplatser för klienter som inte hade kontakt med socialtjänsten och varit uteliggare (de fick komma in oavsett skick), varit drivande för starten av Lönngården som är för klienter +50 år med kronisk alkoholmissbruk.

Hoppas att det jag har berättat hjälper lite för er arbete, hör gärna av er om ni har fler frågor.

Med vänlig hälsning

Bilaga 3: Mail från kontaktperson på Bostadsbyn, Malmö

8 december, 2020

Hej! Kul att det börjar närma sig inlämning, det kanske är just nedan som är problemet med frågan. Det finns inte så mycket dokumenterat kring det utan det är bara "självklat" att verksamheter ska vara drogfria. Stadsmissionen i Sverige har ju en lång tradition av härbärgen. Ni kan kanske kontakta dem för att få deras stadgar och historik kring drogfrihet? Det kanske är deras syn på frågan som historiskt skapat kravet? När det gäller Bostadsbyn så bestämdes det bara "drogfritt" utan att problematisera det, som det oftast bestäms och görs med andra ord

Bilaga 4: Mail från kontaktperson på Beijershus, Malmö

17 december, 2020

Hej Kristina,

Vad bra att det jag har skrivit gav er många nya perspektiv, det är glädjande, och det är okej att ni använder det som underlag till uppsatsen.

Egentligen har jag inte skrivit eller berättat så mycket kring varför drogfria boenden finns och behövs, det finns mer att säga. Jag ville bara först berätta tillräckligt så att ni förstår att det handlar inte om moral, värderingar eller vad vi kräver utan vad våra klienter önskar och har behov av. Ni får gärna ringa mig eller komma hit på besök så får jag möjlighet att berätta mer utförligt. Bifogar vår verksamhetsbeskrivning.

Med vänlig hälsning